

LUNDS
UNIVERSITET

En analys av socialsekreterares insatser och
bedömningsprocesser för klienter med beroendeproblematik.

Engla Lindahl
Cecilia Andersson
Kandidatuppsats SOPB63
Aktuell termin HT2023
Handledare Lars Harrysson

Tack till

Tack till vår handledare Lars Harrysson för den stöttning och feedback du har gett oss under vårt uppsatsskrivande. Med hjälp av dina tips och råd har vi tagit oss framåt i skrivprocessen.

Vi vill tacka våra respondenter på de två socialförvaltningarna som har tagit sig tid för att delta i vår studie, utan er hade denna uppsats inte varit möjlig.

Engla & Cecilia

Sammanfattning

Författare: Engla Lindahl, Cecilia Andersson

Titel: En analys av socialsekreterares insatser och bedömningsprocesser för klienter med beroendeproblematik.

Handledare: Lars Harrysson

Syftet med att genomföra vår kvalitativa intervjustudie var att skapa en förståelse för socialsekreterarens handlingsutrymme vid utredning, bedömning och insatser inom missbruksvården. Vi valde att jämföra missbruksvården i två kommuner för att belysa likheter och skillnader i socialsekreterarens arbete med bedömning, utredning och insatser. Det empiriska materialet samlades in genom semistrukturerade intervjuer. Urvalet består av fyra socialsekreterare och två enhetschefer. Därefter analyserades materialet genom en tematisk analys. Vårt resultat visade att socialsekreterarens handlingsutrymme både kan ge fördelar och nackdelar till klienten beroende på flera olika faktorer. Våra teoretiska utgångspunkter är begrepp kopplade till handlingsteori och organisationsteori; handlingsutrymme, gräsrotsbyråkrat, samverkan och isomorfism. Begreppen påverkar varandra vilket belyser hur socialsekreterares arbete styrs på flera olika sätt. Tidigare forskning belyser vikten av att klienten ska förstås utifrån sin situation samt att hur de mår och förstår sitt missbruk kan påverka socialsekreterarens arbete. Organisationens styrning med riktlinjer och ramar för arbetet samt samverkan med andra aktörer på fältet, utgör en bild av hur handlingsutrymmet påverkas från flera håll.

Nyckelord: Socialt arbete, socialsekreterare, handlingsutrymme, ledarskap, isomorfism, samverkan, gräsrotsbyråkrat, organisationsteori, handlingsteori

Abstract

Author(s): Engla Lindahl, Cecilia Andersson

Title: An analysis of social workers' efforts and assessment processes for clients with addiction problems.

Supervisor: Lars Harrysson

The purpose of conducting our qualitative interview study was to create an understanding of the social worker's room for action during investigation, assessment and interventions in addiction treatment. We chose to compare addiction treatment in two municipalities to highlight similarities and differences in the social secretary's work with assessment, investigation and interventions. The empirical material was collected through semi-structured interviews. The selection consists of four social workers and two unit managers. The material was then analyzed through a thematic analysis. Our result showed that the social worker's leeway can be given both advantages and disadvantages to the client depending on several different factors. Our theoretical starting points are concepts linked to action theory and organizational theory; space for action, street level bureaucrat, collaboration and isomorphism. The concepts influence each other, which highlights how the work of social workers is controlled in several different ways. Previous research highlights the importance of the client being understood based on their situation and how they feel and understand their addiction can affect the social worker's work. The organization's governance with guidelines and frameworks for the work, as well as collaboration with other actors in the field, form a picture of how the room for action is affected from several directions

Keywords: Social work, street level bureaucrats, social worker, isomorphism, organizational theory, action theory, leadership, discretion, cooperation

Innehållsförteckning:

1. Inledning	6
1.1 Syfte och frågeställningar.....	7
1.2 Frågeställningar.....	7
1.3 Avgränsningar.....	8
1.4 Arbetsfördelning.....	8
1.5 Nationella riktlinjer.....	8
1.6 Behandlande insatser inom missbruksvården.....	9
2. Kunskapsläget	11
2.1 Litteratursökning.....	11
2.2 Missbruksvårdens framväxt.....	11
2.3 Arbetet som socialsekreterare och deras handlingsutrymme.....	13
2.4 Ledarskapet och styrning i arbetet.....	15
3. Teoretiska utgångspunkter	16
3.1 Gräsrotsbyråkrater och handlingsutrymme.....	17
3.2 Samverkan.....	18
3.3 Isomorfism.....	19
3.4 Tillämpningen av teoretisk tolkningsram.....	20
4. Metod	21
4.1 Förförståelse.....	21
4.2 Kvalitativ intervju.....	22
4.3 Urval, Tillvägagångssätt och Genomförande.....	23
4.5 Analysmetod.....	28
4.6 Presentation av intervjupersoner.....	28
5. Analys och resultat	29
5:1 Utmaningar vid utredning och bedömning	29
5.2 Socialsekreterarens möjlighet till att agera.....	38
5.3 Insatser i behandlingsarbetet.....	43
6. Avslutande diskussion	51
7. Förslag på vidare forskning	56
8. Referenslista	57
9. Bilagor	62
9.1 Bilaga Informationsbrev.....	62
9.2 Bilaga Intervjufrågor- socialsekreterare.....	64
9.3 Bilaga Intervjufrågor- enhetschef.....	65

1. Inledning

Missbruk och beroende är en utbredd problematik som återfinns i alla samhällsklasser. Det drabbar både missbrukaren själv, anhöriga och människor i omgivningen. Landsting och kommun har ett gemensamt ansvar för att ge en tillgänglig missbruksvård med hög kvalitet. Socialstyrelsen hänvisar till en statlig utredning för beroendevården i Sverige under 2009-2011, där uppskattas omkring 780 000 individer över 18 år ha någon form av missbruk eller alkoholberoende (Socialstyrelsen 2019). I enlighet med socialtjänstlagen 1 kapitlet 1 § ska socialtjänsten med hjälp av ett solidariskt och demokratisk underlag främja individers aktiva deltagande i samhällslivet, sociala och ekonomiska trygghet samt bidra till jämlikhet i levnadsvillkor. Socialtjänsten ska även baseras på respekt för individens integritet och självbestämmanderätt. Verksamheten ska ta hänsyn och utveckla individens egna resurser (SFS, 2001: 453 1 kap 1 §). Varje kommun har ansvar för sin socialtjänst, och ska därmed ta sitt yttersta ansvar för att individen får den hjälp och stöd den har rätt till (SFS 2001:453 2 kap 1 §).

I Sverige fick omkring 11 300 individer någon form av öppenvårdsinsats för sitt missbruk år 2022 och statistiken pekar på en uppåtgående riktning med ett högt mörkertal (Socialstyrelsen 2022). Socialsekreterare inom socialtjänstens missbrukarvård har en mängd resurser till sitt förfogande såsom stöd- och behandlingsprogram. Premissen för att dessa stöd och hjälpinsatser ska komma till stånd, är att socialsekreterare och dess företrädare beslutar om vilken insats den enskilde ska beviljas. Socialtjänstlagen (2001:453) "*Socialnämnden skall aktivt sörja för att den enskilde missbrukaren får den hjälp och vård som han eller hon behöver för att komma ifrån missbruket*" (5 kap 9 §).

Vårt intresse för missbruk- och beroendeproblematik växte fram under vår verksamhetsförlagd utbildning (VFU). Båda kom i kontakt med problematiken och kände att det behövdes mer kunskap kring de insatser som erbjuds idag. Socialt arbete är ett

mångfacetterat kunskapsområde vars mål är att förbättra samhällets och människors välbefinnande. Klienter har olika behov vilket skapar efterfrågan på individanpassad behandling (Von Greiff och Skogens 2011). Sandelin (2005) beskriver att den rådande missbrukssituationen är svårlöst och att utsatta individer får det sämre och svårare att få hjälp. Majoriteten av klienterna cirkulerar inom systemet år efter år och verkar inte komma ur sin situation. Nordiska forskare påstår att samhället inte betraktar de utsattas perspektiv och resurser samt ställer orimliga krav på klienterna (ibid). Ekendahl (2011) skriver att socialsekreterare kan ibland utsättas för motstridiga krav, samtidigt som de ska prioritera de som är mest utsatta. Socialsekreterare ska tillgodose klienternas önskemål och utforma insatser utifrån ekonomiska resurser, politik, lagar och riktlinjer (ibid). Vi har utfört intervjuer med socialsekreterare och enhetschefer för att utforska komplexiteten i socialsekreterarens handlingsutrymme inom missbruksområdet, för att synliggöra de utmaningar som de står inför och samtidigt belysa utbudet av tjänster som erbjuds i två kommuner.

1.1 Syfte och frågeställningar

Studiens syfte är att fördjupa förståelsen för hur ramar, riktlinjer och organisationskultur påverkar socialsekreterarnas handlingsutrymme genom att empiriskt undersöka detta i två kommuner.

1.2 Frågeställningar

1. Vilka insatser och behandlingsmetoder erbjuds inom socialtjänstens missbruksvård i de två kommunerna?
2. Vilka faktorer påverkar socialsekreterarens bedömning av vilka insatser en klient behöver?
3. På vilket sätt tar enhetscheferna i socialtjänsten hänsyn till socialsekreterarens handlingsutrymme och förutsättningar att tillgodose klienternas behov?

1.3 Avgränsningar

Vi har valt att avgränsa arbetet till insatser som riktas till målgruppen vuxna, personer över 18 år. Arbetet fokuserar på utredning och bedömningsarbete för insatser inom öppenvården som kräver samtycke enligt Socialtjänstlagen. Vi har valt att avgränsa och inte ta med insatser enligt LVM (lag om vård av missbrukare i vissa fall).

1.4 Arbetsfördelning

Engla och Cecilia var båda intresserade av att skriva om missbruk för att få en ökad förståelse för ett ämnesområde där socionomer verkar inom socialtjänsten. Vi hade tidigt i arbetsprocessen vårt första möte med handledaren som hjälpte oss att komma fram till vårt slutliga problemområde. Vi såg en möjlighet att undersöka och jämföra olika kommuners arbetssätt inom missbrukarvården. Sökandet efter tidigare och relevant forskning för ämnet påbörjades. Material av tidigare forskning skrevs både tillsammans och på varsitt håll. För oss har det varit betydelsefullt att dela upp arbetet för att visa på en balanserad delaktighet i studien. Båda har medverkat vid intervjuer och transkriberingar samt skrivit i analysdelen. Vi har kontinuerligt läst igenom varandras texter för att arbetet ska få en enhetlig struktur och följa en röd tråd.

1.5 Nationella riktlinjer

Behandling inom missbruksvården bör enligt Socialstyrelsen (2019) anpassas utifrån personens mognad, språkliga kunskaper, ålder, kognitiva förmåga och erfarenhet. I situationer där klienten är påverkad av narkotika, alkohol eller har en nedsatt kognitiv förmåga ställs krav på individuell anpassning såsom lyhördhet och kommunikativa förmågor hos socialsekreteraren. Delaktighet är viktigt när det kommer till behandling, därför ska en genomförandeplan användas som utgångspunkt för att dokumentera arbetssätt och mål. Enligt Socialstyrelsens riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende är bemötandet en central del för att kunna ge god vård. Socialstyrelsen framför vikten i det sociala arbetet ligger i klientskapandet och låta klienterna vara delaktiga i planering samt genomförandet av

behandlingen. Upplevelsen av bemötandet influeras av professionellas beteende, kompetenser och attityd. Bemötandet kan även få vikt i effekter av behandlingen. Socialstyrelsen betonar även vikten av kontinuitet i vårdkontakten samt att den hjälpsökande har en fast vårdkontakt. Flertalet klienter efterfrågar insatser från flera olika aktörer därför är samverkan mellan socialtjänst, beroendevård, psykiatri, sjukvård och primärvård viktig. Klienter ska få ha tillgång till olika alternativ av insatser, mindre kommuner kan därför behöva samarbeta med varandra för att kunna erbjuda ett bredare sortiment av vård- och behandlingsinsatser. Socialtjänsten har ingen lagstadgad vårdgaranti men att ge personer snabb tillgång till vård är betydelsefullt då de hjälpsökandes motivation är som högst vid ansökan (ibid).

I Socialstyrelsens kunskapsutveckling (2000) framförs det att socialtjänsten är en politisk och professionellt styrd organisation där det krävs underlag för beslutsstöd av det praktiska arbetet och bedömningsinstrument för utveckling och kvalitetsförbättring. Vid beslut av insatser krävs det kompetent personal som utför ett arbete med god kvalitet. Samtidigt ska yrkesutövaren ta hänsyn till klientens rättssäkerhet och rätt till inflytande. Detta innebär att det sociala arbetet utövas i ett spänningsfält mellan politik, profession och brukarinflytande (ibid). En socialarbetare fattar beslut utifrån en delegationsordning som beslutas av det politiska utskottet. Vissa beslut har handläggaren delegation att fatta själv, medan vissa beslut fattas av nämnden, ledamot eller chefer på förvaltningen, delegeringsordningen kan se olika ut i olika kommuner (Socialstyrelsen 2021).

1.6 Behandlande insatser inom missbruksvården

Enligt Socialstyrelsens rekommendationer bör socialtjänsten insatser inom missbruksbehandling innehålla återfallsprevention, CRA, tolvstegsbehandling, MET eller SBNT (social behaviour network therapy). Dessa rekommenderas då de visar sig ha goda resultat och vara kostnadseffektiva (Socialstyrelsen 2019).

Tolvstegsprogrammet: Utvecklades i USA under 1950-talet. Behandlingsformen benämns också för Minnesotabehandling, för att där skapades en behandlingsform av tolvstegsprogrammet. Klienten är enbart ansvarig för sitt tillfrisknande, inte för att ha varit onykter. Beroendet anses vara en sjukdom som tar kontrollen. Under behandlingen ska klienten vara nykter och drogfri. Det förs samtal om förnekelse, sjukdomen samt att undvika återfall. De som håller i behandlingen har ofta egna erfarenheter av missbruk, det kan även vara professionella såsom socionomer (Johnson, Richert och Svensson 2023).

Community Reinforcement Approach (CRA): Metodens ledstjärna är att uppmärksamma faktorer som bidrar till klientens välmående och kan ge den styrka till att förändra sin situation, därav skapa en vilja att bli nykter. Inledningsvis görs en kartläggning över klientens situation. Behandlingsformen har visat goda resultat vid samsjuklighet och när klienten lider av flera problem samtidigt som sitt missbruk. Familjebehandling, sysselsättning, nykter klubbverksamhet, stödjande mobilisering, motiverande samtal samt träna på förmågan att säga nej till alkohol är viktiga delar inom CRA (Johnson, Richert och Svensson 2023).

Motiverande samtal (MI): Den professionella ställer frågor för att skapa sig förståelse för hur motiverad klienten är inför insatser. Klienter som missbrukar alkohol kan få frågor om dryckesvanor och hur de själva känner kring det. Att ställa sådana frågor kan få klienten mer medveten om sitt missbruk och konsekvenserna av det, därefter kan den professionella arbeta med att motivera klienten till förändring (Svensson, Johnsson och Laanemets 2008).

ASI (Addiction Severity Index): Standardiserade bedömningsinstrument har blivit vanligt förekommande vid utredning inom missbruksvården. Frågeformuläret används för att kartlägga klientens livsområden. Frågorna är uppdelade i en grundintervju, uppföljning samt återkoppling. Under sista delen görs skattningar med klienten (Jacobsson och Martinell Barfoed 2016).

Ubåt: Rapporter om de insatser som förbereds och utförs registreras inte in i ASI, därför används utvärderingssystemet UBÅT som ett komplement. Här registreras både insatser och uppgifter (Socialstyrelsen 2022).

2. Kunskapsläget

Kunskapsläget redogör för tidigare forskning som har varit relevant för ämnesområdet och våra valda frågeställningar. I avsnittet behandlas även sökorden för utvalda studier. Vi kommer börja att ge en beskrivning av missbruksvårdens framväxt för att på så sätt belysa hur socialsekreterarens handlingsutrymme och arbete som gräsrotsbyråkrat har förändrats över tid. Därefter kommer två kapitel om hur socialsekreterares arbete ser ut i nutid.

2.1 Litteratursökning

I sökandet av tidigare forskning som är relevant för vår studie har vi främst använt databaserna Lubsearch och Libris. Sökningar har skett på både svenska och engelska för att få fram ett utökat forskningsunderlag. Vi har bland annat använt oss av följande sökord: socialsekreterare, socialtjänsten, missbruk, missbrukarvård, alkoholanvändning, handlingsutrymme, evidensbaserad praktik, bedömningsarbete och chefskap. Krav på artiklar har varit att de ska vara peer-reviewed, vilket betyder att de ska ha blivit granskade av experter och forskare inom området. Därtill ska de vara akademiska, granskade och i vetenskapliga tidskrifter. Kraven har vi haft för trovärdighet. Vi har använt oss av statistik, rapporter och böcker skrivna av forskare. Vi har sökt efter relevanta källor samt gått igenom referenslistor på andra uppsatser med liknande ämnesområden. Sammanfattningsvis har vi tagit del av litteratur, rapporter, avhandlingar och artiklar.

2.2 Missbruksvårdens framväxt

Lalander (2015) beskriver att under första delen av 1900-talet var flertalet underprivilegierade grupper ett socialt problem i östra Harlem. Forskare strävade tillsammans

för att komma till rätta med problemet och detta gjordes genom något som senare blir benämnt som Chicagoskolan. Traditionen beskrivs i Bourgois studie om hur ett antal forskare beger sig ut i stadens slumkvarter för att komma närmare både problemet och medborgarna som bor där. Ernest W Burgess och Robert Park var två ledare för Chicagoskolan. Förmågan att förstå hur problem uppstår, medborgarens perspektiv och uppfattning, omgivningens påverkan och annat som är relevant, är viktigt att få med sig inom det sociala arbetet. Samspelet mellan socialarbetaren och klienten inom missbruksvården ges olika förutsättningar beroende på kunskapen om etnografin (ibid).

Bengt Svensson (2007) inspirerades av Chicagoskolans sätt att arbeta med missbrukare. År 1989 påbörjade han sin forskning som resulterade i en avhandling om hur missbrukare lever sina liv i Malmö. Svensson har tidigare arbetat inom socialtjänsten och lärt känna missbrukare som han hade haft ärende kring. Svensson skriver om vikten av att som socialsekreterare förstå hur klienter med missbruk lever. Författarens resultat i avhandlingen belyser att det finns sjukdom, psykisk ohälsa, död och svek bland klienter med missbruk. Livet är dock inte bara elände, utan det finns bra stunder såsom det sociala med människor i deras omgivning och därtill deras inställning om att saker ordnar sig till slut. Vardagliga problem såsom arbetslöshet, ensamhet och fattigdom finns även för missbrukare, dock kan inställningen till sådana problem vara annorlunda. Svensson benämner korta perspektiv, vilket kan förstås av att klienter med missbruk har levt med problem under tid och genom normaliseringsprocess har det blivit deras vardag. Jämfört med människor utan missbruksproblematik, där exempelvis arbete och ordnad ekonomi tillhör vardagen. Författaren skriver att anledningen till att klienter med missbruk inte inser att de lever ett destruktivt liv är för att deras vardag har blivit en normal tillvaro för dem (ibid).

Von Greiff och Skogens (2017) förklarar skäl till varför folk lämnar missbruket, en del menar att det har med mognad och göra. Andra beskriver att en särskild livshändelse påverkar klienten så pass mycket att den inser att den behöver komma ifrån missbruket. Omgivningens stöd har en betydande roll för ett tillfrisknande likväl som klientens egen uppfattning om att

vilja förändra sitt liv. Både sociala faktorer (stöd från familj och vänner), behandlingsrelaterade faktorer (stödinsatser och självhjälpgrupper) samt interna faktorer (klientens egna beslut och motivation till förändring) påverkar processen. Enligt klienterna är de två största faktorerna interna och sociala. Interna faktorer är inte enbart klientens egen motivation och beslut, utan innefattar också psykisk och fysisk hälsa. Flera av de tillfrågade klienterna lyfte fram vilken betydelse deras psykiska självkänsla hade och hur den accepterade hur den själv var (ibid).

2.3 Arbetet som socialsekreterare och deras handlingsutrymme

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) beskriver att socialsekreteraren är genom yrkesrollen representant för socialtjänsten och blir styrd i arbetet med arbetssätt, insatser och riktlinjer kring ärendena. Samtidigt blir yrkesutövaren styrd av klienten i form av vilka insatser den är i behov av (ibid). Wallander och Blomqvist (2005) uttrycker att det inte finns något tydligt direktiv om vilken insats som är mest användbar och effektiv för den enskilde, utan det är upp till socialsekreteraren själv att besluta hur anpassningarna av insatserna ska ske utifrån varje persons individuella förutsättningar och behov (ibid).

Nordlander (2006) skriver att tidsbrist och arbetsbelastning kan begränsa socialsekreterares villkor. Socialsekreterarnas utredningar ska ske skyndsamt, vilket begränsar socialarbetaren att söka kunskap om den enskildes ärende. Författaren menar att arbetsrutinerna som finns inom organisationen finns för att underlätta socialarbetarnas yrkesförmåga, kan därtill begränsa socialsekreterarens handlingsutrymme och skapa likformighet. Det finns en risk att socialarbetaren inrättar sig till fasta svarsalternativ samt ramverkets struktur, vilket kan medföra att socialsekreteraren ser en klient inom en kategori som den ska passa in trots att ärendet är mer komplicerat än så. Vidare förklarar Nordlander att socialsekreterare exponeras för risken att ifrågasättas av politiker, ledning och kollegor, vilket kan påverka effektiviteten och beslutsprocesser inom socialtjänsten. Socialsekreterare anses inte vara helt fria att leta vilken kunskap som helst och verkar dessutom ha svårt att berätta vilken kunskap som

används till grund för arbetet. Vissa utgår från egna erfarenheter och andra menar att klienternas erfarenheter är betydande för utredningsarbetet (ibid).

Nordlander (2006) framför att socialsekreterarens uppgift är att utreda klientens livssituation och understödja denne med utgångsläget i det beslut som följer utredningen.

Socialsekreteraren har även i uppgift att representera den hjälpsökandes intresse i relation till olika aktörer. Socialsekreterarnas arbete leds av både kunskap, formella regelsystem, normer och samhällsenliga värderingar, samt den professionella vetenskapen som bygger på arbetslivserfarenhet och kunskap. Gränsen mellan dessa kunskaper är subtil och författaren framhåller att det är svårt att fastställa när och vilken av kunskaperna som framförs i olika genomförande. Kunskapsmängden gör utredningsarbetet komplext och sätter socialsekreterarna i en osäker position. Socialsekreterarna ska både hantera verksamhetsmålen, förhoppningar och klienternas önskemål ska tillsammans företräds på ett professionellt vis (ibid).

Sunesson (2009) anser att yrkesutövares verktyg kan ses som anpassade efter ett visst typ av uppdrag. Ju mer utvecklade verktyg, desto mer krav på kompetens ställs på den professionella. Anledningen till att redskap ska användas måste kunna motiveras och varför det fungerar, samtidigt som redskapet ska vara rationellt och effektivt. Författaren skriver att svårigheten med att förstå och utvärdera missbruksbehandlingen, beskrivningar i behandlingsarbetet om vad som fungerar och inte saknas. När företrädare för kommuner och behandlingsinrättningar vägrar att låta sin organisation jämföras och granskas systematiskt med andra vårdalternativ, för klienten resulterar detta i tvivel i argumentationen (ibid).

Jacobsson och Martinell Barfoed (2019) skriver att dokumentation är viktigt för socialsekreterarens arbete och görs för att skapa underlag kring ärendet. Det ska finnas svart på vitt om ärendet och allt som görs i ärendet ska dokumenteras, ärendets gång ska kunna följas. Genom dokumentation skapas rättssäkerhet, ifall ett ärende behöver överklagas eller ska visas för annan part. Socialsekreteraren dokumenterar även för egen skull för att ha

ryggen fri, det vara synligt vad den har gjort i ärendet. Allt ska dokumenteras i ett ärende, även om det är sådant som upplevs vara självklart (ibid).

I Samuelssons avhandling (2015) undersöks det hur personal inom den svenska missbruks- och beroendevården uppfattar behandlingsbehov, lösningar och konsumtion av beroendeframkallande medel. Resultatet av undersökningen visade att praktiker ofta har olika syn på olika typer av substanser. Däremot är tilltron för att individen skulle lyckas ta sig ur beroende på egen hand låg medan behandlingsinsatsers effekter värderas högt. Behandling för narkotikabruk prioriteras i högre grad än alkohol, vilket författaren hänvisar till Sveriges illegala syn på narkotika missbruk. Prioriteringen av vem som bör få hjälp först kan kopplas till klientens ålder, substansanvändning, status, samt vilken vårdgivare personen interagerar med. Missbruket uppfattas inte lika allvarligt om brukaren i fråga är ung och har en inkomst eller studerar. En äldre vuxen person som är ensamstående eller barnlös tas på större allvar (ibid).

2.4 Ledarskapet och styrning i arbetet

Shanks, Lundström och Wiklund (2015) skriver om den svenska socialtjänstens mellanchefskap och påpekar att socialekreterarna på senaste tiden styrs i högre omfattning av produktion och resultat. Forskningsresultatet visar att förfarande i en begränsad budget kan öka avståndet till medarbetarna eftersom det kan medföra konflikter och inskränka chefens mål att vara en framstående ledare (ibid). Hallonsten (2022) skriver även att rationaliseringen lösgör oss från funderingar om "Varför vi ska göra saker?" och "Vad vi ska göra?" Arbetsgivaren tar sitt ansvar så länge medarbetare följer arbetsplatsens regler och riktlinjer. Rutinisering och mekanisering har inom den offentliga sektorn medverkat till resultatstyrning, standardisering, byråkratisering, uppföljning och utvärdering (ibid). Shanks, Lundström och Bergmark (2014) uttrycker att det finns risker med att ge socialarbetare chefspositioner om de inte har en kvalificerad chefsutbildning. Chefer som hämtar sina

kunskaper direkt från fältet kan sakna betydelsefulla ledaregenskaper vilket kan påverka beslut som efterfrågar strategiska och innovativa ledarskapsmetoder (ibid).

Alm (2015) beskriver att missbruksbehandling, dess utformning och uppgift är svårreglerad därför lämnas ett stort tolkningsutrymme till socialsekreteraren. Arbetet regleras genom ramlag, vilket betyder att det inte finns en uttalad behandling. Socialsekreteraren behöver med sin kompetens och sitt handlingsutrymme matcha insats till klienten. Tolkingsutrymmet läggs även på lokal- och regional nivå. Krav läggs på att socialtjänst har personal med socionomutbildning för utredningsarbete. Den politiska nämnden har den yttersta beslutanderätten inom socialtjänstens verksamhetsområde när det kommer till individärenden. Det innebär att nämnden kan ha inverkan på vilket vårdutbud som föreslås i kommunen samt om den enskildes rätt till vård. Förhållandet mellan politikers påverkan och den professionellas myndighetsutövning inom missbruksvården kan medföra en förståelse för varför missbruksvården påverkats av ideologier och konjunkturer snarare än vetenskap. En ramlagstiftning gör att det finns ett flertal sätt att tolka lagstiftningen (ibid).

3. Teoretiska utgångspunkter

Vår teoretiska inramning består av begrepp kopplade till handlingsteori och organisationsteori. Socialsekreterare utför sitt arbete genom handlingar. De har ett mål som de har för avsikt att komma till och fram dit krävs handling för att det ska lyckas. Vägen dit utgörs av planer för att komma till målet. Detta kan jämföras med socialsekreterares utredningsförfarande, bedömning samt hur insatsen matchas för att nå målet att klienten får insats och behandling (Berglind 1995). Organisationsteorin beskriver hur socialförvaltningen som organisation påverkas och byggs upp av lagar, riktlinjer och regler om hur arbetet ska utföras. Den har inga tydliga gränser i sin beskrivning utan kan uppfattas som spretig och bred. Det finns olika sorters organisationer och att få en generell bild av dessa är problematiskt. Socialförvaltningen är en organisation med struktur och riktlinjer som styrs

efter lagar och regler, men även av organisationens egen kultur om hur arbetet ska utföras (Lindkvist, Bakka och Fivelsdal 2014). Från denna handlings- och organisationsteoretiska grund har vi valt fyra begrepp som vi använder i vår analys: samverkan, handlingsutrymme, gräsrotsbyråkrat och isomorfism. Vi är medvetna om att samverkan inte är ett analytiskt begrepp, dock anser vi att det kan ha en betydande roll vid vår analys för att det beskriver det som utförs mellan organisationer som verkar på samma fält. De tre andra begreppen; handlingsutrymme, gräsrotsbyråkrat och isomorfism kommer vi att använda på ett analytiskt sätt i vår analys. Begreppen utvecklas nedan.

3.1 Gräsrotsbyråkrater och handlingsutrymme

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) skriver att socialsekreteraren står genom sin yrkesroll nära klienten, genom handlingar och nyttjande av sitt handlingsutrymme utförs ett individanpassat arbete. Michael Lipsky benämner socialsekreteraren att vara gräsrotsbyråkrat. Begreppet beskriver socialsekreterarens yrkesroll, där socialsekreteraren företräder organisationen samtidigt som den ska med sitt handlingsutrymme tillmötesgå klientens behov. Socialsekreteraren styrs av socialtjänsten och det påverkar relationen till klienten i form av genomförbara insatser och vilka begränsningar som kan uppkomma. Socialarbetarens uppdrag är att genom sin kompetens kunna använda handlingsutrymmet till sin fulla rätt. Socialtjänsten styr handlingsutrymmets utformning och storlek genom riktlinjer och regler i uppdraget. Socialsekreteraren påverkas i arbetet av sin egen tolkning, rutiner, arbetssätt och traditioner. Interaktion och relation mellan socialsekreteraren och klient har en betydande roll för hur handlingsutrymmet används. Handlingsutrymmet definierar vad socialsekreteraren kan utföra i sitt arbete, med vilka medel och hur den ska gå tillväga. Handlingsutrymmet kan upplevas både generöst mot klienten och begränsande av förutsättningar för att bemöta klientens behov. För att kunna använda handlingsutrymmet till sin fulla potential, krävs kunskap och kompetens hos socialsekreteraren .

Utmaningar för socialsekreterarna är att ha kontroll över arbetet och utföra insatser. Att vara stående med en fot i organisationen och att bemöta klienten är dilemman Michael Lipsky beskriver med sin teori om gräsrotsbyråkrat. Lipsky menar att det finns en skillnad på interaktionen mellan två människor och på en människa som representerar en organisation och ska tillmötesgå klienter i behov av hjälp. Handlingar dessa emellan kan uttrycka sig på olika sätt och därav är en utmaning för socialsekreterare att kunna bemöta sina klienter på rätt sätt (ibid). Blomberg och Dunér (2023) uttrycker att klienter kan ha liknande behov vilket gör att socialsekreterarens utredning- och bedömningsprocess blir mindre omfattande än jämförelsevis om klientens behov efterfrågar insatser och stöd som kräver chefsbeslut om insatser. Socialsekreterare som är gräsrotsbyråkrat, styrs av organisationen genom de lagar, regler, riktlinjer samt arbetssätt som socialsekreteraren ska vidhålla i sitt arbete. Bemötandet och hur arbetet utförs av socialsekreteraren skapar klientens uppfattning av organisationen (ibid). Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) uttrycker att socialsekreteraren möter dilemma i sitt arbete och med sitt handlingsutrymme kan den styra sitt arbete, dock kan vissa dilemman finnas kvar. När en klient med missbruksproblematik har svårigheter med att hålla sig nykter under behandling, kan det te sig att behandlingen likväl ska fortgå. Utmaning för socialsekreteraren kan vara att handlingsutrymmet kan ge förutsättningar för att utföra insatser, och även begränsas av lagar och regler (ibid).

3.2 Samverkan

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) beskriver att begreppet samverkan förklarar hur olika verksamheter inom ett område samspelar och formar varandra, detta leder till ömsesidig medvetenhet och en institutionell definition av fältet. Författarna skriver att samverkan är ett viktigt begrepp dels för att det styr socialsekreterarens utredningsarbete och beslut, dels för att det påverkar klienter med samsjuklighet som är i behov av insatser från flera aktörer. Samverkan med andra organisationer är i regel problematiskt när det finns olika uppfattningar om vilka insatser klienten är i behov av. Socialsekreterare har ett ansvar för att få samverkan med andra aktörer att fungera eftersom det krävs i arbetet för att klienten ska få insatser den

är i behov av (ibid). Johnsson, Richert och Svensson (2017) skriver att samverkan inom missbruksvården är betydelsefull eftersom klienter i regel med samsjuklighet, vilket resulterar i behov av insatser både hälso-och sjukvård och socialtjänst. Även samverkan med Försäkringskassan, kriminalvård och arbetsförmedling kan vara aktuellt (ibid).

Kerstin Svensson (2013) skriver att inom nyinstitutionell teori beskrivs organisationer som verkar inom samma fält såsom socialtjänst och hälso-och sjukvården, som organisatoriska fält. Organisationerna påverkas av andra organisationer inom samma fält och konstruktioner skapas i form av exempelvis samverkan (ibid). Kerstin Johansson (2013) uttrycker att interaktionen mellan organisationer både kan frambringa samverkan och konkurrens. Organisationerna verkar inom samma fält och detta kan utgöras av att deras målgrupp är samma och därav ansvarsområden. Dessutom kan detta leda till att organisationerna lär känna varandra vid samverkan och därtill även likna varandra. Det handlar om att ge och att få i arbetet (ibid).

3.3 Isomorfism

DiMaggio och Powell (1983) skriver att organisationer har blivit allt mer lika till sin utformning. Vidare förklarar författarna att isomorfism är en förklaringsmodell som uppstått när den konkurrensutsatta marknaden flyttats till stat och profession, vilket bidrar till att verksamheter strävar åt samma håll och blir lika. Författarna för fram att isomorfismen har sin grund i anpassning till omgivningen. Det finns ett beroendeförhållande mellan arbetstagarnas fria vilja och verksamheten. Detta resulterar i att de anställda anammar de egenskaper som bör följas inom verksamhetsområdet. Författarna beskriver tre olika isomorfa processer: tvingande, mimetiska och normativa. Tvingande isomorfism är en konsekvens av både informella och formella krav och verkställs på verksamheter av andra verksamheter i samhället. Dessa krav kan vara direkt tvingande och kommer i form av påtryckningar från stat eller annan politisk styrning och sker i skepnad av lagar och regler som verksamheten måste förhålla sig till. Om dessa inte följs kan det orsaka sanktioner, i form av exempelvis

böter. De informella kraven kommer från omgivningen och samhället i stort, när dessa krav inte uppfylls förlorar verksamheten sin legitimitet. I fall en verksamhet styrs av tvingande isomorfism kan det uppkomma processer som bidrar till att verksamheterna försöker likna varandra (ibid).

DiMaggio och Powell (1983) beskriver att mimetisk isomorfism är en process som uppstår vid instabilitet och osäkerhet. Dessa två effekter kan ha uppstått av flera anledningar exempelvis, att verksamheten är nystartad, vid hög personalomsättning eller en ekonomisk kris. När en verksamhet genomgår ett instabilt stadie börjar den imitera en annan verksamhet som uppfattas som mer legitim, framgångsrik och stabil. Detta sker inte alltid medvetet utan kan orsakas av att organisationen använder sig av samma konsult eller en förändring av personalgruppen exempelvis, vilket bidrar till homogenitet i organisationerna. Vidare beskriver DiMaggio och Powell att normativ isomorfism förklaras som en utveckling som styrs av professionalism. Personal har oftast samma akademiska bakgrund, vilket bidrar till att de yrkesverksamma har liknande förhållningssätt, attityder och värderingar som sedan förs över till den organisation de verkar i. Normativ isomorfism uppkommer när en verksamhet använder sig av ett mindre antal konsulter vid workshops, föreläsningar och utbildning. När en yrkesverksam inhämtar kunskap inom olika strukturer och organisationskulturer och sedan tar med denna kunskap till nästa arbetsplats förstärks homogeniseringen ytterligare (ibid).

3.4 Tillämpningen av teoretisk tolkningsram

Ovanstående teoretiska begrepp används i denna uppsats för att förstå hur socialsekreterarna uppfattar sitt handlingsutrymme, och hur deras arbete styrs av organisation, ledning och de behandlingsalternativ som erbjuds. Isomorfismen valde vi utifrån ett organisationsperspektiv och bidrar till förståelse för hur handlingsutrymmet formas utifrån tre isomorfiska begrepp som verkar för likformighet. Teorin lägger fokus på det organisatoriska samspel och hur organisationer samverkar med varandra men även legitimitet till andra verksamheter. Då denna teori inte belyser individens agerande och deras förhållningssätt gentemot professionen

de verkar inom kommer vi även sammankoppla detta med handlingsteorin och delar av Lipskys teori gräsrotsbyråkrater som belyser den individuella professionen var för sig i verksamheten. Begreppet gräsrotsbyråkrat belyser den roll som socialsekreteraren har i sitt arbete med att vara nära klienterna och samtidigt företräda organisationen och styras av den. Samverkan är inte ett formellt analytiskt begrepp i sig men vi kommer använda oss av begreppet för att förstå socialsekreterarnas yrkesverksamhet. Då begreppet inte kan stå för sig själv har vi valt att förankra det i en ny institutionell teori, som beskriver att aktörer har olika organisatoriska fält där samverkan sker. Samverkan styr socialsekreterarens utredningsarbete och beslut i ärenden som kräver samverkan för att klienten ska ges insats. Socialsekreteraren behöver ha kompetens om sitt ansvarsområde när den befinner sig på samma arbetsfält som andra professionella. Samverkan med andra organisationer kan bli problematiskt när det finns olika uppfattningar om vilka insatser klienten är i behov av. Socialsekreterares handlingsutrymme styrs av både samverkan och isomorfism. Samtidigt påverkar handlingsutrymmet de två begreppen genom hur det används och vilka förutsättningar det ger för en fungerande samverkan mellan professionella.

4. Metod

I detta kapitel beskrivs hur vi gått tillväga i studien. Avsnittet berör vår förförståelse, datainsamlingsmetod i form av en kvalitativ ansats, urvalet och analysmetod som följs av en kort presentation av våra respondenter. Vi diskuterar även resonemangen kring metodens tillförlighet och etiska överväganden samt ger vi en kort presentation av våra intervjupersoner.

4.1 Förförståelse

Vår uppfattning är att professionella inom socialt arbete kommer i kontakt med missbruk i olika former. Socialt arbete kring klienter kan handla om barn som far illa för att en förälder har beroendeproblematik eller kan det vara en klient som själv har ett beroende.

Professionella arbetar direkt eller indirekt med missbruk inom det sociala arbetet, vilket fick oss intresserade av att lära oss mer kring området. Engla utförde sin VFU- period på vuxenheten på socialförvaltningen och kom där i kontakt med klienter med beroendeproblematik och har även arbetat på olika stödboenden inom missbruk och socialpsykiatri. Cecilia hade sin VFU- period på Familjebehandling på socialförvaltningen och arbetar nu på ett HVB-hem.

4.2 Kvalitativ intervju

En kvalitativ intervjustudie passar vår undersökning eftersom vi vill få en djupare förståelse för socialsekreterarnas arbete och hur de påverkas av den organisation de verkar inom. Genom att jämföra socialsekreterare i två olika kommuner ger det en möjlighet till att skapa förståelse kring likheter och skillnader inom missbruksvården. I vårt metodval använder vi oss av semistrukturerade intervjuer, vilket ger respondenterna utrymme att ge fria och fylliga svar i intervjun och vi har möjlighet att komplettera våra frågor med relevanta följdfrågor. Styrkan i vår metod ligger i att snappa upp deltagarnas uppfattningar och erfarenheter om deras förutsättningar på arbetet, detta möjliggörs med hjälp av den personliga kontakten. En annan styrka med metoden är att den ger oss en större uppfattning av hela kontexten, genom att tolka intervjupersonernas kroppsspråk och ordval, vilket även bidrar till ett mer aktivt deltagande.

Eldén (2020) uttrycker att vid en semistrukturerad intervju som metod kan det också medföra vissa etiska dilemman. Vanligtvis är dessa intervjuer mer tidskrävande och öppna frågor gör att det finns en risk för snedvridning. Därför försökte vi genomföra intervjuerna i god tid, samt ställa öppna och opartiska frågor. Vi tog också i beaktande att inte låta våra egna värderingar få speglas i intervjun. En annan begränsning med metoden är att vi är två intervjuare vilket kan bidra med en känsla av utsatthet hos respondenten, men vi tycker trots detta att fördelarna med detta alternativ väger upp då det ger oss en mer omfattande

inhämtning av information och bättre internalisering och uppfattning av det som framkommer (ibid). Enligt Bryman (2016) ger en intervjustudie insikt i komplexa fenomen i deras naturliga sammanhang, vilket är avgörande för att förstå kulturella och sociala samband (ibid).

4.3 Urval, Tillvägagångssätt och Genomförande

Enligt Bryman (2016) är kvalitativ forskning en strategi som oftast lämpar sig för studier som är tolkningsinriktade, det betyder att syftet är att greppa hur undersökningens urval av deltagare tolkar sin verklighet. I vårt metodval har deltagarna fått möjlighet att fritt berätta om deras upplevelser och förståelse av sitt arbete. Vi har använt oss av en målstyrd urvalsmetod, detta innebär att forskaren på ett strategiskt sätt väljer ut deltagarna utifrån att de anses vara kvalificerade att kunna besvara syftet och frågeställningarna (ibid). Vårt målstyrda urval anser vi som tillräckligt för det vi vill undersöka. Materialet kommer vi att analysera med hjälp av valda begrepp och teorier för att besvara våra frågeställningar.

Vi började med att kontakta ett fåtal närliggande kommuner och skickade iväg vårt informationsbrev till antingen enhetschefen i de fall vi direkt fick tag i dennes mail, annars kontaktade vi kommunens växel och bad om att få enhetschefens uppgifter för att skicka vårt informationsbrev. När enhetschefen fått ta del av vårt informationsbrev bad vi enhetschefen att fråga sina anställda socialsekreterare om det fanns två personer som ville ställa upp för intervju. Vi efterfrågade två socialsekreterare som helst skulle ha olika kön och olika lång arbetslivserfarenhet. Vi upptäckte dock att det var svårare att få tag på intervjupersoner än vad vi räknat med, eftersom flera av våra mail inte besvarades. Vi upplevde en oro för att inte få några svar, vilket gjorde att vi fick bredda vårt sökande till fler kommuner uppåt i landet.

I utförandet av våra intervjuer hade vi från början som mål att utföra alla fysiskt. När vi upptäckte att det var svårt att få tag på personer som ville ställa upp på intervju, utforskade vi flera möjligheter där vi sökte oss ut till kommuner utanför Skåne. Vi gav våra respondenter

möjlighet att själva avgöra om de ville ta intervjun digitalt via videosamtal eller att vi skulle komma till deras socialkontor i mån om att kommunen låg inom ett rimligt avstånd. Det slutade med att vi nådde ut till två kommuner inom rimligt avstånd och utförde en intervju på plats och en via zoom. Vi föredrog att utföra intervjuerna på plats eftersom det gav oss möjlighet att få träffa personerna fysiskt, där vi fick se vilken miljö de befann sig i och hur de interagerade med oss och reagerade på våra frågor. Bryman (2016) framför att det finns skillnad med att göra intervjuer digitalt i form av att följdfrågor kan bli svårare att ställa och att den som utför intervjun kan ha svårigheter att utläsa om intervjun blir bra eller dålig (ibid). Vi fick möjlighet att ta del av kroppsspråk och mimik på ett annat sätt än de som utfördes via Teams. Under de första mötena som utfördes via temas stötte vi på ett problem med vår kamera, vilket gjorde att deltagarna inte kunde se oss i bild, vi kunde bara se dem. Balansen i dialogen kändes lite mer onaturlig, det blev svårare att flika in med följdfrågor och veta när ena parten talat klart. Vi upplevde även att vissa svar blev kortare när vi frågade dem digitalt och att de var lättare att avsluta samtalet efter intervjun, genom att stänga av på en knapp istället för att behöva lämna en plats fysiskt. En fördel med att utföra intervjuerna via videosamtal var att vi kunde nå ut till fler kommuner, respondenter som annars kanske inte ställt upp i mån om tid och möjlighet. Fördelen var även för oss att vi sparade tid och pengar då vi inte behövde ta oss någonstans och kunde vara mer flexibla med tiderna för intervjun.

Vi är medvetna om att urvalet främst styrs av enhetschefen. För att få ett större urval och främst ett som var likvärdigt mellan kommunerna, hade vi fått begära ut listor över socialsekreterarna samt deras kompetens, arbetslivserfarenhet, ålder och kön. För att därefter jämföra socialsekreterare med liknande kompetens och bakgrund vilket vore osannolikt med tanke på vår knappa tidsram. Vi valde att intervjua både enhetschef och socialsekreterare, detta gav oss möjligheten att få en bredare översikt av fler nivåer i hierarkin. Under utförandet spelade vi in intervjumaterialet med hjälp av en diktafon. Cecilia höll i frågorna under de första fyra intervjuerna och Engla ställde följdfrågor, detta var ett taktiskt val från vår sida eftersom Engla har mer erfarenhet av arbetet inom missbruksvården och det blev

därför lättare för henne att komma med inputs och följdfrågor. Under de två sista intervjuerna bytte vi roller för att vi båda två skulle få testa på att hålla i frågorna.

Vi strukturerade våra intervjufrågor i olika teman utifrån våra frågeställningar. I början av intervjun talade vi om vad vårt syfte med studien är, hur den kommer att gå till, samt att vi efter transkribering kommer att förstöra materialet. Därefter fick deltagaren skriva på en samtyckesblankett. Vi upplevde våra respondenter som samarbetsvilliga, de utvecklade ofta svaren på frågorna. När vi ställde vissa frågor upplevde vi dock att socialsekreterarna tolkar dem olika och ibland inte riktigt förstod frågorna, därför hade vi redan innan skrivit små förklaringar och nyckelord under varje fråga, som förklarade vad vi ville få ut av svaret i frågan. Detta gjorde hela tillvägagångssätten tydligare och enklare för oss och våra respondenter. I slutet av intervjun hade respondenterna möjlighet att ställa frågor om de undrar något eller om det var något de ville tillägga. När intervjuerna var färdiga delade vi upp dem mellan oss och transkriberade efter hand.

4.4 Metodens tillförlitlighet och etiska överväganden

Enligt Bryman (2016) är det betydelsefullt att i en undersökning mäta rätt saker, här innefattas två centrala begrepp. Det första begreppet är validitet, som mäter i vilken utsträckning forskaren identifierar det avsedda ämnet. Den andra är reliabilitet som syftar till att replikera studien och få ett liknande resultat (ibid). Vårt syfte med att använda semistrukturerade intervjuer har varit att kunna genomföra intervjuer med en intervjuguide som grund och att vi kan ställa följdfrågor om det skulle uppkomma något vi vill veta mer om. Den myndighetsutövning och de beslut som Socialsekreterare inom vuxenheten utför är begränsade till professionen, vilket gör att alternativa intervjupersoner utesluts. Kvalitativ forskning kan inte generaliseras till population utan enbart teori, vilket innebär att materialet beskrivs utifrån teoretiska begrepp. Genomförandet av fler intervjuer med socialsekreterare och enhetschefer från andra socialförvaltningar, hade givit ett material med en bredare vy över fler förvaltningar. Vi har försökt styrka trovärdigheten i vår studie genom att skapa en

välgrundad intervjuguide för att få tydliga svar på våra frågor. Detta omfattar bland annat att få ett samtycke från respondenterna. För att skapa transparens i vår undersökning har vi beskrivit, motiverat och förklarat vårt tillvägagångssätt. För att läsare ska kunna följa vårt tillvägagångssätt och öka undersökningens trovärdighet.

Enligt Kylén (2004) är tillförlitligheten i kvalitativ forskning avgörande för att styrka undersökningarnas svar på frågeställningen. Trovärdigheten kan förklaras närmare genom fyra delkriterier. Tillförlitlighet upprätthålls genom regelbunden respondentvalidering där deltagarna får möjlighet att granska intervjumaterialet för att säkerhetsställa korrekthet. Under vår intervju berättade vi för alla respondenter att de har möjlighet att läsa vårt sammanställda material och ha synpunkter på de delar de är aktiva i. Pålitlighet inkluderar en detaljerad och objektiv beskrivning av forskningsprocessen vars syfte är att stärka studiens trovärdighet. Detta har vi eftersträvat genom att grundligt redovisa vår uppsats olika delar såsom, problemformulering, tidigare forskning, intervjuutskrifter, urvalet och analys (ibid). Vi har reflekterat över vad vi gjort bra och vad som varit brister i arbetet. Vi har också fört diskussioner med vår handledare om de olika processerna som har varit inkluderade i arbetet. Överförbarhet utmanas i kvalitativ forskning av svårigheten att replikera exakt samma miljö som vid intervjun. För att kompensera betonar Bryman (2016) fylliga och detaljerade beskrivningar. Vi saknar kontroll över om intervjupersonernas uppgifter är sanningsenliga, detta då empirin grundas på intervjupersonernas egna utsagor och upplevelser (ibid). Vi har anpassat våra frågor för relevans och tydlighet genom att vara restriktiva och säkerhetsställa att intervjuguiden stöder vårt syfte. Utifrån vad Kylén (2004) skriver innefattar konfirmeringen forskarens neutralitet och rättvisa i undersökningen. För att styrka detta kriterium har vi använt oss av citat i analysen när vi framförde våra respondenternas utsagor, detta för att särskilja intervjupersonernas berättelser från övrigt insamlat material. Vi är medvetna om att det inte är möjligt att vara objektiv fullt ut men för att möjliggöra detta på bästa sätt har vi utformat frågorna så öppna som möjligt, där respondenterna har möjlighet att tala fritt (ibid).

Ett etiskt övervägande är att enbart intervjua få socialsekreterare på vardera socialförvaltning. Det var på grund av tidsbrist för det hade varit omöjligt att få tid till det samt att få plats med det materialet i vårt arbete. Den avgörande anledningen var att det hade problematiserat möjligheten att intervjupersoner skulle hållas anonyma, att de skulle kunna ha lika förutsättningar som när vi enbart intervjuar två.

Eldén (2020) beskriver de fyra huvudsakliga forskningsetiska principerna inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet utgör regler för hur individen ska få information om vad den ska medverka i och vad som är deras uppgift. Det ska framgå tydligt att det är frivilligt att delta och all information som kan ha betydelse för frivilligheten ska läggas fram.

Socialsekreteraren fick information enligt principen informationskravet och tackade ja till att medverka i intervjun. Samtyckeskravet handlar om att samtycke ska ges och att det ska vara en skriftlig överenskommelse. Individen ska inte känna sig tvungen att medverka utan det ska ske av egen vilja. Skulle den mot förmodan vilja avsluta sin medverkan ska den få göra det utan att behöva ge anledning. Samtyckeskravet är ordnat genom påskrift på vår samtyckesblankett. Därav har den valt att egna uppfattningar, värderingar och åsikter hamnar i vårt empiri. Dock har vi ett ansvar gentemot den för att följa etiska riktlinjer kring att den ska hållas anonym, och även ges möjlighet att avstå utan anledning ifall att den skulle ångra sig. Konfidentialitetskravet är att individen ska vara anonym och att dess uppgifter ska tas om hand på ett sådant sätt som medför att detta kan kvarstå. Materialet ska hanteras på så sätt att människor utanför inte kan komma åt det och kunna förstå vilka individer det handlar om. Personal som hanterar individers etiskt känsliga material bör skriva på ett avtal om tystnadsplikt. Efter att vi har skrivit vår uppsats ska individen skyddas och därför ska det inspelade materialet förstöras. Därav är konfidentialitetskravet uppfyllt. Nyttjandekravet är det sista och benämner att det inte är tillåtet att använda materialet till annan forskning än vad som är avtalat med individen, vilket vi följer (ibid).

4.5 Analysmetod

Bryman (2016) beskriver att tematiskt analys innebär att vid kodning kategorisera texten efter olika teman som finns i texten. Vi kommer att utföra en narrativ analys i vårt material vilket består av utsagor av socialsekreterare. Tillvägagångssättet av den tematiska analysen började med att vi transkriberade allt datamaterial, sedan analyserade vi materialet och upptäckte återkommande nyckelord eller så kallade koder. Därpå tematiseras materialet i samband med koderna. Vi färgmarkerade de olika teman och kategoriserade texterna från de olika intervjuerna för att se likheter och skillnader i dem. Ett tema kan vara kopplat till vår frågeställning och skapa förståelse för vårt material. Med de olika teman kan vi fördjupa oss i materialet och skapa förutsättningar för att finna andra intressanta aspekter i vårt material (ibid). Vi har valt följande teman: insatser, handlingsutrymme samt utmaningar vid utredningar och bedömningsprocess för att besvara våra frågeställningar. Ur materialet kunde vi utläsa annat än vad våra frågeställningar efterfrågade. Svårigheten var att göra avgränsningar, för att inte skapa en för bred vy i vår analys vilket kunde försvåra fördjupning i begreppen. Strävan var att med valda begrepp som går in i varandra och speglar materialet på olika sätt, kunna göra en tillförlitlig analys. Våra respondenter nämnde dilemman som vi kunde forskat vidare på, såsom krav på nykterhet vid en behandling för att bli nykter. Samsjuklighet kan också utgöra dilemma vilket vi skrev en del om under begreppet samverkan men i en annan frågeställning kunde detta utföras bredare. Vi valde att avgränsa för att kunna fördjupa vår text och välja begrepp som kunde samspela för att ge en sammanhållning i texten.

4.6 Presentation av intervjupersoner

Nedanstående stycke utgör en kort aidentifierad presentation av våra respondenter.

Lena: Enhetschef i en mindre kommun.

Elin: Socialsekreterare i en mindre kommun.

Johan: Socialsekreterare i en mindre kommun.

Carolina: Enhetschef i en större kommun.

Pia: Socialsekreterare i en större kommun.

Annie: Socialsekreterare på enheten unga vuxna 18 till 24 i en större kommun.

5. Analys och resultat

I följande kapitel framförs studiens resultat i tre delar som förklarar utredningsförfarandet, handlingsutrymmet och en jämförelse av två kommuners insatser. I analysen presenteras empiriska data tillsammans med våra begrepp kopplade till handlingsteori och organisationsteori. Vi är även medvetna om att den sista rubriken som berör kommunens insatser kan uppfattas som mer deskriptiv, då denna fråga i huvudsak är en jämförelse mellan kommunernas insatser. De två andra underrubrikerna kan mer analyseras med våra valda begrepp.

5:1 Utmaningar vid utredning och bedömning

I denna del kommer vi att fördjupa förståelsen för de utmaningar som kan förekomma vid socialsekreterarnas utredning och bedömningsarbete. Begreppen handlingsutrymme, samverkan, gräsrotsbyråkrat och isomorfism kommer att användas.

Förvaltningarna har en mottagning där ärendena kommer in och därifrån delas ut till rätt enhet inom förvaltningen. Den mindre förvaltningen uppger att de har ärendegenomgång en gång i veckan och där blir socialsekreterarna tilldelade ärendena. Akuta ärenden delas ut direkt.

Om det är ett helt nytt ärende så ansöker personer, det kan indikeras på olika sätt, det kan vara gällande en anmälan från till exempel sjukvården och något sådant där. Eller en orosanmälan från någon annan. Eller en ansökan från personen själv. Och då kommer ärendet till vårt mottag.

Johan, socialsekreterare.

Första kontakten med missbrukaren tas via telefon eller brev. Socialsekreterare uppgav att det kan vara svårt att få kontakt och att det kan dra ut på tiden innan ett första möte blir av.

Klienter kan vara utan egen bostad och det kan vara svårt att få veta var de uppehåller sig.

Har ansökningen kommit in av annan än klienten kan det handla om att klienten inte samtycker till insats. Detta kan kopplas till vad Svensson (2007) förespråkar om att skapa sig en förståelse kring hur klienter med missbruksproblematik lever, vilket påverkar socialsekreterarens arbete när de försöker kontakta sina klienter (ibid).

Nordlander (2006) uttrycker att det kan vara problematiskt för socialsekreteraren när klienten är svår att nå och inte frivillig till insats. Dels för att klienten är i behov av insats, dels för att som Nordlander för fram har socialsekreterare en tidsbrist och arbetsbelastning som kan vara en utmaning i utredningsarbetet, vilket ska ske skyndsamt (ibid). Svensson (2007) uttrycker att klienter med missbruk kan leva ett destruktivt liv, dock kan deras uppfattning vara att det inte är så för dem. Deras liv innehåller inte bara elände och sorg utan även bra stunder.

Fremst menar Svensson att det blivit en normal vardag för klienter med missbruk att det finns problem, att de inte behöver vara i behov av hjälp till en förändring (ibid). Socialsekreterare i den mindre kommunen uttryckte att det fanns fall då socialsekreteraren träffade klienten ute i andra miljöer än på kontoret. Detta kan kopplas till vad Svensson (2007) skriver om angående att socialsekreterare behöver möta dem i miljöer där de lever för att förstå (ibid).

Vidare kan det konstateras att socialsekreteraren i sitt arbete blir begränsad av att klienter är svåra att få tag i eller saknar motivation till förändring. Socialsekreteraren är skyldig att utföra sitt arbete utifrån organisationens riktlinjer vilket kan kopplas till normativ isomorfism.

I sin yrkesroll är socialsekreteraren en representant för organisationen, samtidigt som den ska tillmötesgå klientens behov. Socialsekreteraren är en gräsrotsbyråkrat mellan organisation och klient. Det finns krav på socialsekreteraren från båda håll för att det sociala arbetet ska utföras på ett sätt som organisationen förespråkar och för att klienten är berättigad till att få den hjälp den är i behov av.

Man ska helst ha mötena, man ska ha mötena här liksom. Men alltså så, men man har ganska mycket frihet att gå utanför det för att möta upp klienten tycker jag.

Johan, socialsekreterare

Utifrån ovanstående citat förstås det att socialsekreteraren har möjlighet till handlingsfrihet gällande plats för möte då de upplever en frihet att röra sig utanför socialkontoret och anpassa miljön efter klientens önskemål. Slutsatsen som kan dras är att socialsekreteraren är i sin profession medveten om vilka ramar den får använda utifrån styrning från organisationen. Normativ isomorfism handlar det även om här, dock kan det även tilläggas att socialsekreterare Johan upplever ett större handlingsutrymme eftersom han anser att han har frihet till att själv bestämma var han anser att mötet med klienten ska hållas.

...att man har en bra allians liksom, en bra relation tycker jag för att man ska kunna göra ett bra arbete och att det är, och att det blir verktyget någonstans som man använder i arbetet.

Johan, socialsekreterare

Likt det socialsekreterare Johan talar om, förespråkar Svensson (2007) vikten av att skapa sig förståelse för hur klienten med missbruksproblematik lever samt skapa en relation (ibid). Detta kan vidare kopplas till det Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) skriver om att socialsekreterarens arbete som gräsrotsbyråkrat påverkas av hur arbetet fortskrider med klienten (ibid). Socialsekreterare Johan uttrycker att han vill tillmötesgå klienten genom att mötas i en annan miljö, dock har socialsekreterare Johan också ett ansvar gentemot socialförvaltningen att utföra arbetet enligt riktlinjer, lagar och regler, vilket kan kopplas till Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) beskrivning av gräsrotsbyråkrat. Nordlander (2006) beskriver att socialsekreterarens handlingsutrymme kan upplevas vara mindre för att arbetsrutiner inom organisationen kan styra socialsekreteraren i arbetet (ibid). Elin,

socialsekreterare i den lilla kommunen uttrycker att klientens motivation är en avgörande faktor för deras arbete:

Så det beror nog mer på personens egna motivation och styrka.

Elin, socialsekreterare

Socialsekreterare Elins citat kan kopplas till vad Johnsson, Richert och Svensson (2023) uttrycker om att klientens egna mål och visioner bör tas i beaktande. En utmaning för socialsekreteraren är att hitta en rimlig nivå för klienten, är den för hög kan den börja tvivla och känna att den inte har styrka för att fortsätta (ibid). Det kan konstateras att socialsekreterare Elins kompetens blir en tillgång i arbetet huruvida vilken nivå som anses vara lämplig för klienten. Detta kan vidare kopplas till Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) beskrivning av gräsrotsbyråkrat, där socialsekreterare Elin genom sitt handlingsutrymme tillmötesgår klientens behov samt representera socialförvaltningen, vilket kan både begränsa och ge ett större handlingsutrymme (ibid).

Samtliga socialsekreterare och enhetschefer lyfter fram ASI (Addiction Severity Index) som en central del i deras utredningar och bedömningsprocesser, vilket skapar överblick kring klienternas livssituation. Enligt socialsekreterare Elin finns det nackdelar med bedömningsmetoden för att den inte går att använda på alla klienter.

Ibland tar ASI intervjun jättelång tid att man får dela upp det på väldigt många gånger. Om klienter inte klarar att sitta så länge /.../ Sen går det inte att använda på alla klienter utan man får ju känna av. Göra en bedömning där, liksom funkar det eller inte funkar. Men dom flesta kan genomföra en ASI-intervju.

Elin, socialsekreterare

Det kan konstateras utifrån citatet ovan att socialsekreterarnas handlingsutrymme påverkas av klientens förmåga och hur arbetet fortskrider. Lindkvist, Bakka och Fivelstad (2014) uttrycker att högre krav på professionen skapar metoder och ramar för arbetsutförandet (ibid). Socialsekreteraren har som gräsrotsbyråkrat organisation och klient att förhålla sig till. Vidare kan det konstateras att socialsekreterarens kompetens bidrar till hur arbetet fortskrider och hur handlingsutrymmet kan användas i ärendet. Handlingsutrymmet kan upplevas större för socialsekreterare som har god kompetens huruvida det kan användas i olika situationer. Därtill kan det även begränsas om kompetensen är låg inom ett område eller om organisationens riktlinjer utgör en begränsning i användningen. Ekonomiska förutsättningar kan ge ett mindre handlingsutrymme i form av en begränsning i vilka insatser som förespråkas av organisationen.

Johan uttrycker hur hans professionella bedömning får läggas åt sidan när han arbetar under socialtjänstlagen. Socialsekreterarens arbete styrs av handlingsutrymmet och hur det används samt styrning från organisationen.

I och med att det är frivilliginsatser så spelar det ju egentligen ingen roll om jag ser ett behov om klienten inte vill få hjälp med det behovet ändå.

Johan, socialsekreterare.

Därtill har den egna kompetensen och den tysta kunskapen i form av erfarenheter betydelse i arbetsutförandet, vilket kan kopplas till Nordlanders (2006) uppfattning om klientens frivillighet (ibid). Därav kan det dras en slutsats om att förståelse för klientens behov är av betydelse för utredningen och en utmaning för socialsekreteraren när insatser till stor del är frivilliga och utförs under socialtjänstlagen. Att använda sig av tvångslagstiftningen LVM innebär att beslut inte längre kan fattas av socialsekreterare på egen hand vilket kan begränsa handlingsutrymmet för socialsekreteraren.

...utifrån SOL så det är ju, där är det ju väldigt mycket utifrån alltså utifrån frivillighet och då, det är liksom inte så lätt att ta till LVM som många tror...den

psykiska och fysiska hälsan spelar ju väldigt mycket in om man ska kunna använda LVM... Så det mesta blir på frivillig väg

Elin, socialsekreterare.

Socialsekreterare Elin uttrycker att om klienten inte samtycker till insatser kan socialsekreteraren inte tvinga klienten. Utifrån ovanstående citat kan det konstateras att kriterierna för LVM är höga vilket gör det problematiskt för socialsekreteraren att använda. Klienter som inte förstår hur illa deras missbruk är och inte samtycker till behandling, kan utgöra en utmaning. Missbruk är en beroendesjukdom och klienten kan vara svag och omotiverad inför att skapa en förändring. Samuelsson (2015) styrker det socialsekreteraren nämner om att socialsekreterarens handlingsutrymme kan ge möjlighet att utföra motiverande samtal för att få klientens samtycke. Vilka klienter som bör få prioritering beror främst på problematiken kring missbruket såsom substans, vårdgivare, ålder och hur klienten har. Prioriteringen av vem som bör få hjälp först kan kopplas till klientens ålder, substansanvändning, status, samt vilken vårdgivare personen interagerar med (ibid). Det går att dra slutsatsen om att återkommande klienter inom missbruksvården är en utmaning för socialsekreterare. Missbrukare lider av en beroendesjukdom och därav finns det flera faktorer som avgör förutsättningar om klienten deltar i behandlingen och blir bättre av den. Detta kan kopplas till vad Berglind (1995) skriver om betydelsen kring att vilja och att kunna. Att förstå en handling innebär inte att fånga vad socialsekreterare utför i sitt arbete genom handlingar med sitt handlingsutrymme, utan även vad klienten gör när den tar emot insatser eller inte samtycker till hjälp (ibid). Socialsekreterarens handlingsutrymme påverkas av klientens motivation eftersom det bidrar till att socialsekreteraren är i behov av kompetens och handlingsutrymme för att tillmötesgå klienten. Därtill kan handlingsutrymmet upplevas mindre för att klienten inte matchar de insatser vilka bedöms av socialsekreteraren vara rätt. Det kan även konstateras att med klienter som ger samtycke och uttrycker motivation kan socialsekreterares uppfattning bli att handlingsutrymmet är stort.

Socialsekreterare Elin uttrycker att klientens egna förmåga och motivation avgör förutsättningar för insatsens resultat.

För det är det som blir avgörande för vilken insats klienten klarar av. Och sen klientens egen inställning är också viktig, att dom också är positiva till insatsen annars är det svårt.

Elin, socialsekreterare.

Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) skriver att klientens brist på vilja eller kunskap kan bero på annan problematik utanför missbruket och att samsjuklighet är vanligt förekommande. Psykiska och fysiska problem kräver samverkan mellan organisationer som har olika ansvarsområden (ibid).

Att vi jobbar med missbruk och så måste vi samarbeta eller samverka med omsorgsförvaltningen och så tycker dom att ”Nej, men detta är huvudsak missbruk” och vi tycker att ” Nej men fast här finns ett omsorgsbehov”

Johan, socialsekreterare.

Socialsekreteraren Johans citat kan kopplas till Johnsson, Richert och Svensson (2017) om att samverkan inom missbruksvården är viktig. Klienter har behov från flera aktörer, vilket bidrar till att samverkan har en betydande roll (ibid). Slutsats kan dras angående att samverkan kring klienter med andra organisationer på fältet tycks vara en utmaning i båda kommunerna. Det återkom i flera intervjuer om problematiken när klienter inte fick hjälp från andra organisationer. Psykisk ohälsa ställer till med bekymmer för att klienten ska ges rätt förutsättningar för att kunna tillgodose sig behandling. För att få fungerande samverkan mellan professionella finns det faktorer som påverkar såsom organisation, kompetens och förmåga till att samverka. Socialstyrelsens stöd för kunskapsutveckling (2000) beskriver hur arbetet ska utföras och vem som har olika ansvarsområden är viktigt att ta i beaktande (ibid). Det kan konstateras att samverkan med organisationer såsom hälso- och sjukvård kan

upplevas vara problematisk. Socialtjänsten och hälso- och sjukvård kan upplevas ha ansvar för olika områden samtidigt som de verkar på samma fält. Socialtjänsten anser att hälso- och sjukvården bör ordna avgiftning till klienter som ska gå i behandling. Därtill anser hälso- och sjukvården att det finns kö, vilket gör att tiden går. Det kan utifrån citatet ovan också konstateras att socialtjänsten och omsorgsförvaltningen verkar på samma fält med samma ansvarsområden, där åsikterna går isär om vilken organisation som är ansvarig. Enhetschef Lena uttrycker:

Vårt arbete hänger på om vi ska lyckas, hänger ju mycket på andra vårdgivare i samhället.

Lena, enhetschef.

Enhetschef Carolina uttrycker nedan problematiken kring flera ansvariga organisationer.

...man behöver som kommun tänka vårdkedje-tänk. Jag kan ju säga att vi har bra öppenvård men om personen saknar helt och hållit en trygg och stabil hemmatillvaro så är det ändå ett bekymmer... /:::/ Jag skulle säga att vi har svårt och lyckas, nu pratar jag generellt alltså, det är den tunga, den tyngsta målgruppen är ju återkommande hos oss.

Carolina, enhetschef

Detta kan kopplas till Johnsson, Richert & Svensson (2017) om samverkans betydelse för en klient. Samverkan mellan organisationer kan påverkas av hur de olika aktörerna resonerar kring klientens problematik, intervjupersonerna uttryckte att det var vanligt förekommande eftersom att aktörer har olika arbetssätt och perspektiv på klientens problematik och behov av insatser (ibid). Det kan säkerställas att samverkan är ett bra arbetssätt när det fungerar för att det ger klienten insatser för olika behov, dock medför samverkan en utmaning för socialsekreteraren vid bedömning av insatsen. Lindkvist, Bakka och Fivelsdal (2014) skriver att organisationer som verkar på samma fält tenderar att bli lika i arbetssätt och mål utifrån

mimetisk isomorfism (ibid). Detta kan skapa problem huruvida vem som har ansvaret och hur arbetet ska utformas. Vilken organisation ska eller behöver påbörja insats för att arbetet ska fortskrida på ett bra sätt? Det kan konstateras att organisationer som strävar åt samma mål kan både vara bra för klienten och inte vara det. Organisationer som liknar varandra kan lägga över ansvaret för varandra och därmed kan klienten "hamna mellan stolarna".

Så där ...i sådana fall kan det vara svårt eftersom det är den bästa i min ögon då...
öppenvårdslösningen för en person med ett långtgående missbruk. Så då hamnar man
i ” Okej, hur gör jag nu liksom?”

Johan, socialsekreterare

Socialsekreteraren kan ges ett större handlingsutrymme av att få direktiv om att tillgodose klientens behov. Handlingsutrymmet kan på motsvarande sätt minska om andra organisationer är inblandade i insatsen och därtill har åsikter om hur den ska utföras. Samverkan kan både ge större och mindre handlingsutrymme. Svensson Johnsson och Laanemets skriver att, socialsekreteraren kan bli begränsad i sitt handlingsutrymme både av andra organisationer och den egna om hur arbetet ska utföras (ibid). Därtill kan det konstateras att handlingsutrymme kan bli i form av fler möjligheter när andra organisationer är inblandade och genom mimetisk isomorfism påverkar arbetet. Slutsatsen är att organisationer som eftersträvar varandra genom mimetisk isomorfism och samverkar kan bidra till bättre insatser om samverkan fungerar (Lindkvist, Bakka och Fiveldal 2014).

Socialsekreterare i den mindre kommunen talade om att tolvstegsbehandling i kommunen inte tillåter att klienten samtidigt tar laro (substitutionsbehandling vid opioidberoende). Klienter som inte är helnyktra kan inte erbjudas tolvstegsbehandlingen vilken kräver nykterhet. Det kan konstateras att andra organisationer påverkar socialsekreterarens arbete och därmed handlingsutrymme. Socialsekreteraren blir begränsad i sitt arbete av att andra organisationers insatser behöver genomföras innan den egna kan sättas igång.

Man hade gärna sett att det hade funnits en grupp till 12 steg där man får ha medicin. Det hade man också önskat, att fler kan ta del av den behandlingen.

Elin, socialsekreterare.

Det kan dras slutsatsen att kravet på nykterhet tycks vara ett dilemma som uppkommer för socialsekreteraren när den som gräsrotsbyråkrat står mellan organisationen och klient (Svensson, Johnsson och Laanemets 2008). Utifrån citatet ovan kan det konstateras att klienter kommer i kläm om inte samverkan mellan organisationer fungerar. Dilemmat att en klient med missbruk ska vara helnykter vid behandling ställer till det för socialsekreteraren. Därmed krävs att samverkan med andra organisationer fungerar.

5.2 Socialsekreterarens möjlighet till att agera

I denna del kommer vi att fördjupa förståelsen för hur socialsekreterarens handlingsutrymme påverkas av isomorfism, samverkan, ledarskap, delegationsordning och att vara gräsrotsbyråkrat.

Blomberg och Dunér (2023) beskriver att klienter kan ha liknande behov vilket gör att socialsekreterarens utredning- och bedömningsprocess blir mindre omfattande än jämförelsevis om klientens behov efterfrågar insatser och stöd som kräver chefsbeslut om insatser (ibid). Enhetschefen Lena förklarar att det är verksamhetschefen som fattar alla beslut gällande externa placeringar. Socialsekreterare Johan är på samma socialförvaltning som enhetschef Lena och han uttrycker:

Då lyfter jag det med min enhetschef och hör lite vad hon tänker och så här liksom. Hur vi ska göra det liksom. Det kan ju vara liksom att vi kan testa detta och detta också liksom. Eller så tänker hon, oftast så tänker vi ganska lika faktiskt får jag säga och då i dom fallen då lyfter hon det med sin chef, verksamhetschefen. Det är han som är delegater för externa placeringar då.

Johan, socialsekreterare.

Det går att konstatera att de beslut som enhetschef och verksamhetschef ska ta, minskar socialsekreterarnas formella handlingsutrymme. Det bör dock tas i beaktande att flertalet insatser är öppenvårdsinsatser vilket socialsekreterarna tar beslut om. Nordlander (2006) skriver om hur socialsekreterare är begränsade i sitt arbete genom att de inte är helt fria till att leta efter vilken kunskap som helst (ibid). Detta både stämmer och motsäger vad socialsekreterarna svarar i intervjuerna angående hur de upplever sitt handlingsutrymme. Slutsats kan dras om att utredning och bedömning påverkas av hur ledarskapet utövas från enhetschefen och samverkan mellan dem, kolleger och andra organisationer samt hur organisationens egna arbetssätt ska vara. Utifrån ovanstående citat kan det konstateras att oavsett beslutsfattare så upplever socialsekreterare sig fria i sitt handlingsutrymme.

Enhetschef Carolina uttrycker i citatet nedan att hon använde sig av tillitsbaserat ledarskap, vilket går att koppla till Lindkvist, Bakka och Fivelsdal (2014) beskrivning om demokratisk ledare. Det finns olika sätt hur chefen använder sitt ledarskap och styr socialsekreterarnas arbete (ibid).

Ena sidan vill jag säga att jag har stor påverkan men då kan man använda sin påverkansmöjlighet på olika sätt /.../ använda den i form av att handlingsstyra, eller påverka liksom i utredningsförfarandet utan snarare att arbeta ganska långt bort från socialsekreterarna och tillitsbaserat. Skulle säga att socialsekreterarna själva har ett stort utrymme att agera i utredning och även kopplat till beslut.

Carolina, enhetschef

Det kan konstateras att ledarskap har en påverkan på handlingsutrymmet. Både av delegationsordningen men också kring hur ledarskapet utövas. Utifrån citatet nedan kan det konstateras att kompetensen styr handlingsutrymmet.

Jag har en arbetsgrupp som jag sa är självgående, självständig, så där finns liksom en upprättad dialog via olika kommunikationskanaler /.../ Men det är också utifrån erfarenhet, mognad, det är kunskap.

Carolina, enhetschef.

Utifrån citatet ovan går det att sammankoppla med normativ isomorfism om hur enhetschefen styr socialsekreterarna med hur ledarskapet utövas och med organisationens riktlinjer och regler. Samtliga av respondenterna berättade att de i grund hade en socionomutbildning. Normativ isomorfism (DiMaggio och Powell 1983) beskriver hur socialsekreterarna styrs till att bli lika i sitt arbetssätt utifrån de regler och metoder som ska användas i arbetsutförandet (ibid).

Socialförvaltningen i den större kommunen hade en förste socialsekreterare som beskrevs som en mellanhand mellan socialsekreterarna och enhetschefen.

Förste socialsekreterare läser igenom alla beslutsunderlag, allting kan man säga, allt som är delegationsordning ska fattas utav mig kan också fattas utav förste socialsekreterare /.../ Men där är ett samarbete mellan mig och henne där jag säger, där jag har stor tillit till henne så det jag menar på att har du ett självklart svar inom dig så ger du det, det kan aldrig bli så himla fel.

Carolina, enhetschef

Förste socialsekreterare läser alla utredningar och det kan ses både som en service och en styrning om att det ska vara på ett visst sätt. Vidare kan kravet på dokumentation och sätt att utreda kopplas till normativ isomorfism. Sunesson (2009) uttrycker att missbruksvårdens behandlingar är svåra att utvärdera vilket ställer krav på dokumentationen (ibid). Vid intervjuerna uttrycktes att dokumentation var viktigt. Det kan konstateras vara för att det ska finnas dokumenterat för klientens skull och för att socialsekreteraren ska kunna visa vilka grunder den har fattat sitt beslut på. Jacobsson och Martinell Barfoed (2019) skriver att

socialsekreteraren är bunden till att redovisa och synliggöra vad denna har gjort i ett ärende, och grundar sin bedömning av (ibid). Annie, socialsekreterare uttrycker:

Sedan är det även många som är aktuella under längre perioder eller gång på gång och då kan man även titta bakåt i dokumentationen, vad har de haft för insatser innan också vidare. Så ofta har vi ganska mycket bakgrundsinformation.

Annie, socialsekreterare

Dokumentationens innehåll och sättet yrkesutövaren skriver på är viktigt. Detta går att koppla till vad Sunesson (2009) uttrycker om att i socialsekreterarnas yrkesutövning ingår ett stort handlingsutrymme. Socialsekreteraren fattar stora beslut kring utsatta personers livsöden och behöver på så vis kunna motivera redskap den använder och vilka grunder beslut fattas på (ibid). Här finns riktlinjer som kan kopplas till Svensson, Johnsson och Laanemets (2008) beskrivning om gräsrotsbyråkratens förutsättningar att utföra sitt arbete. Socialsekreteraren företräder organisationen och måste följa riktlinjer för att dokumentera rättssäkert (ibid). Det går att dra slutsatsen att socialsekreteraren genom att använda sitt handlingsutrymme kan bemöta klienter på ett individuellt sätt och fortfarande vara lojal mot organisationen. Socialsekreteraren har, trots dokumentationskrav, möjlighet att använda sitt handlingsutrymme till fördel för sin klient.

Enhetschefen på socialförvaltningen i den lilla kommunen nämnde inte någon förste sekreterare utan läste själv igenom de utredningar där hon var beslutsfattare.

Jag läser igenom om dom vill, ibland är det såhär att speciellt de nya kanske, vill du ge mig lite återkoppling på detta och då gör jag det ju såklart. Annars är det alla utredningar där jag ska ta beslut, det skickar dom ju till mig, och det läser jag igenom. Vi brukar ha så här att man brukar ha fadder, så man får gå bredvid.

Lena, enhetschef

Nyanställda fick en fadder som gav dem handledning i arbetet under den första tiden. Det går att koppla till vad Shanks (2023) skriver om att det finns olika sätt i ledarskap och organisation med att föra ut organisationens arbetssätt (ibid). Ledarskapet i organisationen påverkas av politikerna och deras beslut, vilket påverkar både socialsekreterare och klienter. Ledarskapet inom Socialförvaltningen som organisation medför att vara chef över medarbetare som innehar ett stort handlingsutrymme, vilket i sin tur sätter press på hur ledarskapet utövas (ibid). Detta går att koppla till DiMaggios och Powells (1983) beskrivning av tvingande isomorfism. Organisationer skapar sin prägel som den för vidare utåt i form av att andra organisationer vill likna den, likväl som att den efterliknar andra organisationer som har framgång med något som den egna organisationen också strävar efter (ibid). Organisationer strävar efter att likna varandra. Båda enhetscheferna förklarar dock brister med att kunna följa upp och utvärdera insatserna.

Sedan en tid tillbaka har vi börjat göra något som heter ubåt. Känner ni till det? Det är ett sätt att följa upp med både klientskattning och självskattning för socialsekreteraren för hur väl en insats har fallit ut.

Carolina, enhetschef

Den större kommunens socialförvaltning använder sig av utvärderingssystemet ubåt medan den mindre önskar kunna börja med det.

Jag hade väl önskat att vi hade bättre utvärderingssystem. System ska jag inte säga utan utvärderingsmetod. Vi har ju tankar av att använda, vi använder ASI när vi utreder och till ASI finns ju en utvärderingsmetod, den heter utbåt. Så den hade jag väl hoppats att vi kunde använda så.

Lena, enhetschef

Båda enhetscheferna framförde att de hade jämfört sin kommun med andra kommuner. Slutsatsen är att det finns en strävan att efterlikna andra kommuner i landet kring

utvärderingssystemet. DiMaggio och Powell (1983) beskriver genom isomorfismen hur förvaltningarna vill efterlikna kommuner som har ett utvärderingssystem. Dels för att kunna utvärdera resultaten och dels för att följa det som är trend just nu vilket därav kan ge en positiv utveckling för organisationen (ibid).

5.3 Insatser i behandlingsarbetet

I denna del kommer vi att fördjupa förståelsen för hur socialsekreterare arbetar kring deras utbud av insatser och hur deras resurser ligger till grund för deras handlingsutrymme. Vi ställer frågan kring kommunens insatser till samtliga socialsekreterare i båda kommuner, för att kunna göra en jämförelse mellan deras olika behandlingsmodeller. Intervjupersonerna i den större kommunen berättar om kommunens insatser inom missbruksbehandling och påpekar att kommunen har sitt största fokus på öppenvården, i form av enskilda insatser såsom stödsamtal och gruppbehandlingar.

Det interna öppenvård erbjuder CRA, erbjuder Met. Då har vi CRA både i grupp och enskilt, sen har vi återfallsprevention, vi har pre vici, vi har motivationsgrupp som är nystartat.

Pia, socialsekreterare

Socialsekreteraren Annie berättar att kommunen har motivationsgrupper för de som fortfarande använder droger och där behöver socialsekreterarna jobba mer motiverande och lyftande. Med tanke på att socialsekreterarna i den större kommunen arbetar med två olika åldersgrupper ställer vi frågan om detta har någon påverkan av utbudet av insatser.

Till viss del är det samma skulle jag väl säga, men det skiljer sig ganska mycket i målgrupp tex bland de äldre är det mycket med alkoholproblem medan det är mer

droger alltså narkotika med de yngre. Och de yngre också oftare, liksom instabil boendesituation till exempel och sådär. /.../

...hur hela deras livssituation ser ut också om det är liksom det kan t ex lättare med öppenvård om du har en bostad och om du har mer såhär stöttande nätverk.

Annie, socialsekreterare.

Utifrån citaten synliggörs det att utbudet av insatser inte skiljer sig särskilt mycket mellan åldersgrupperna i kommunen. Det framkommer dock att substansanvändningen kan skilja sig åt och att socialsekreterarna behöver arbeta mer motiverade med den yngre gruppen. Detta kan relateras till tidigare forskning av Von Greiff och Skogens (2017) som menar att mognad och motivation har betydelse i valet att lämna missbruket. Dessutom att det är en fråga om motivation, att motivera personen till förändring, samt att möjliggöra för klienten att känna trygghet och få stöd från omgivningen (ibid). Socialsekreterarna i den större kommunen beskriver att de lägger en särskild vikt vid trygga och stabila boendelösningar för den yngre målgruppen. Enhetschefen i den större kommunen berättade att det fanns HVB för yngre målgrupper i kommunen men inget för den äldre, vilket även detta tyder på en viss prioritering i säkerställande och stödjande av ungas förutsättningar för att ta sig ur missbruksproblematiken.

I den mindre kommunen utgörs behandlingsutbudet av en form av öppenvård som erbjuder enskilda samtal samt en renodlad tolvstegsbehandling som sker både enskilt och i grupp. De erbjuder även öppenvårdsinsatser genom enskilda samtal via sektionen individ och familj. Kommunen har ett eget behandlingshem där de arbetar för att få en strukturerad vardag utifrån ett veckoschema. För de yngre missbrukarna upp till 20 års ålder erbjuds även stödboenden från familjebasen, samt stödsamtal i samarbete med regionen.

Vid jämförelse av socialförvaltningarnas insatser, går det att dra slutsatser om att båda kommunerna arbetar med liknande typer av insatser, dessa innehåller både motiverande och

återfallsförebyggande inslag. Enhetscheferna i båda kommunerna betonar att de följer en verksamhetsplan och Socialstyrelsens riktlinjer. De insatserna som beskrivs i citaten överensstämmer med de insatser som förespråkas i Socialstyrelsens riktlinjer (Socialstyrelsen 2019). Resonemanget kan relateras till det DiMaggio och Powell (1983) skriver angående isomorfismen att verksamheter har blivit allt mer lika till sin utformning, vilket medverkar till att verksamheter strävar åt samma håll och blir mer enhetliga i sin utformning (ibid).

Socialsekreterarna och enhetschefen i den mindre kommunen betonade vikten av att kommunen hade ett eget HVB- hem och såg detta som en lyckad behandlingsinsats. Vikten låg i att behandlingshemmet gav klienterna möjlighet att träna på att bo och bibehålla nykterhet. I respondenternas utsagor framgår det att den större kommunen inte har något eget HVB- hem och väljer istället att köpa insatsen externt.

Inget som är på kartan och jag tänker att nej, vi behöver jobba med andra boendelösningar och koppla på vår öppenvård.

Carolina, enhetschef.

Enhetschefen Carolina betonar vikten av att fokusera på vårdnivån i utredningar för att erbjuda rätt stöd och heldygnsvård för de med behov. På samma gång betonar hon behovet av att anpassa vården efter individuella behov. Hon framförde även att det skulle kunna bli ett större antal människor som skulle kunna få stöd och behandling inom kommunen om de hade en trygg boendelösning. Hennes resonemang får stöd i det som Wallander & Blomqvist (2005) uttrycker om att anpassningar av insatser ska ske utifrån personens individuella behov (ibid).

Vi frågar enhetscheferna i vardera kommun om de har möjlighet att påverka utbudet av insatser inom kommunen.

Ja, men det tänker jag att vi egentligen hela tiden håller en dialog med min chef om det. Jag vet att det var tack vare de här dialogerna vi fick till ett HVB-hem. Och ja när

vi fick en öppenvård så kunde jag ju beskriva vilken behandling som vi tyckte man borde kunde erbjuda, där kan det lyssna i ganska stor mån.

Enhetschef, Lena

Utifrån Lenas svar upplevs det som att hon har ett stort handlingsutrymme att vara delaktig att påverka och uttrycka behov om vilka insatser som bör finnas inom kommunen. Vi ställer samma fråga till Carolina i den större kommunen.

Det skulle jag väl säga att jag har men inte själv givetvis, alltså det är tillsammans med min kollega på öppenvården som vi har tagit fram dels motivationsgruppen

Enhetschef, Carolina

Carolina upplever även att hon har möjlighet att påverka öppenvården inom kommunen, hon förklarar vidare att hon tillsätter arbetsgrupper som utreder vilka insatser kommunen är i behov av. Detta förklarar hon skett på initiativ av en engagerad öppenvårdschef som gjort studiebesök i andra kommuner för att jämföra hur det står i förhållande med andra kommuner. Utifrån vad enhetschef Caroline för fram kan det kopplas till mimetisk isomorfism. Detta för att kommuner strävar efter att likna andra kommuner som har sådant de själva vill ha för att utvecklas och nå framgång (DiMaggio och Powell 1983).

Socialsekreteraren Johan framhåller att det är politikerna i kommunen som bestämt att de ska använda sig av de insatser som är mest kostnadseffektiva och ska främst vara placerade inom kommunen.

Man kan ju säga att riktlinjer är ju att vi har ju ett gäng insatser liksom som vi använder oss av och där vi försöker matcha så gott vi kan till dom insatserna, de olika insatserna.

Socialsekreterare, Johan

Socialsekreterarna i den mindre kommunen framför att de ibland känner sig låsta av ekonomin och att lösa placeringar internt. Det kan dras slutsatsen att ekonomin har en betydande roll kring vilka insatser som ska ges, dock kan det utifrån respondenternas utsagor fastslås att klientens behov går i första hand.

I den större kommunen spelade budgeten också roll och kunde påverka vilket val av behandlingshem de valde, men i denna kommunen såg yrkesutövarna inte det som lika stor självklarhet att lösa all behandling internt då detta också ansågs som en dyr bedrift som krävde många olika åtgärder. Respondenternas beskrivningar om ekonomiska utmaningar kan anknytas till det Ekendahl (2011) framför, att socialsekreterare drabbas av motstridiga krav när de dels formas av organisationens förutsättningar och ekonomiska resurser, dels viljan att kunna tillgodose klientens behov och önskemål (ibid). Kopplat till Norlanders (2006) påstående om att arbetsrutinerna kan begränsa socialsekreterarens handlingsutrymme och skapa likformighet, uppfattas socialsekreterarna inte helt fria i valet av insats utan att de inrättar sig efter det kommunen har att erbjuda och efter ramverkets struktur. Detta kan vidare kopplas till det Norlander förklarar att socialsekreterare utsätts för risk att ifrågasättas av ledning och politiker om yrkesutövaren går utanför denna struktur (ibid). En annan faktor som spelade in i kommunernas utbud av insatser var den högre ledningens påverkan.

Det är ju mycket politiker och vad de bestämmer och så hur de vill ha det liksom som man förhåller sig till i arbetet liksom så att. Och det går ner till chefsnivå och dom vill att vi ska arbeta utifrån det och så att det...det genomsyrar ju hela verksamheten

Johan, socialsekreterare

Utifrån en tolkning av DiMaggio och Powell (1983) beskrivning av tvingande isomorfism kan det förstås att de riktlinjer och normer som socialsekreteraren och enhetschefen måste

förhålla sig till där de måste väga ihop behov, resultat och ekonomiska kostnader fungerar som en tvingande faktor. Detta innebär att socialsekreterarna i båda kommunerna blir tvingade att anpassa beslutsprocesser och val av insatser för att dessa ska överensstämma med de riktlinjer och normer som finns, som. I sammanhanget kan den tvingande isomorfismen ses som en process som skapar en gemensam struktur över organisationerna genom tvingande regler och normer, som i detta fall kan komma från politiker och Socialstyrelsens riktlinjer. (ibid)

Vi har delegation på vår egen öppenvård till exempel och så där. Men är det behandlingshem eller externa alltså köpt vård och så, så behöver vi ju prata med enhetschef och alltså det är de som är beslutsfattande

Socialsekreterare Annie

Att socialförvaltningen vill hålla sig till egna insatser i kommunen konstateras vara av ekonomiska skäl för att där finns en budget som ska hållas. Utöver den koppling som görs ovan, kan det vidare kopplas till Lindkvist, Bakka och Fivelsdag (2014) beskrivning om normativ- och mimetisk isomorfism (ibid). Socialförvaltningen vill som organisation ha tillförlitliga insatser för att kunna möta klientens behov vilket kan kopplas till mimetisk isomorfism. Organisationens samverkan med andra organisationer på fältet bidrar till att dessa liknar varandra i arbetssätt och metod. Särskilt om de är inom samma fält där deras ansvarsområde liknar varandra. Socialsekreteraren styrs i sin yrkesroll som gräsrotsbyråkrat (Svensson, Johnsson och Laanemets 2008) samtidigt styrs yrkesrollen av normativ isomorfism vilket gör att socialsekreterare tenderar att likna varandra inom organisationen (Lindkvist, Bakka och Fivelsdag 2014).

Däremot finns det vissa skiljaktigheter i respondenternas utsagor gällande synen på interna och externa lösningar på behandling, frågade vi intervjupersonerna om det finns någon tanke med att ha vissa placeringar externt.

Det är ju också så här att saker och ting slutar inte att försvinna, försvinner inte bara så när den kommer hem så ju finns sammanhanget, kompisarna, dom olika områdena där folk finns i, det finns ju kvar. Så jag skulle säga i stora drag, vi har mycket extern vård.

Carolina, enhetschef

Utifrån samtliga socialsekreterarnas utsagor framkommer det att det för vissa klienter kan finnas skäl att bli externt placerad även om insatsen finns i kommunen. Klienter med stort vårdbehov kräver heldygnsvård och ska beviljas det, uttrycker Carolina.

I respondenternas svar kan det ses vissa likheter gällande synen på att ha en långsiktig plan för klienten och inte släppa dem efter en behandling. Generellt sett verkade alla respondenter nöjda med utbudet av insatser trots att socialsekreterarna jobbade med dem på lite olika sätt. Klienter kan behöva komma ifrån sitt sammanhang, medan andra kan ha bättre förutsättningar genom insatser som finns inom kommunen.

I den mindre kommunen framförde socialsekreterarna att de var nöjda med att kunna ha olika valmöjligheter av insatser med tanke på att de arbetar i en liten kommun. De skulle vilja ha fler platser på sina interna HVB-hem och en till grupp på tolvstegsbehandlingen.

Om det gäller öppenvård så tycker jag att tolvstegsprogrammet är väldigt bra för att, anledningen för att jag tycker det är att den är fem dagar i veckan... /:::/ Att vi har sådan öppenvård, att det inte bara är ett samtal i veckan ...för personer som där det ganska mycket som inte funkar i livsområdena eller vad man ska säga så kan det ganska bra faktiskt där man får mycket i en insats.

Johan, socialsekreterare

Vi frågar den större kommunen angående tolvstegsprogrammet och om detta är något de arbetar med. De saknar egen tolvstegsbehandling inom kommunen jämfört med den mindre kommunen. Carolina uttrycker att det inte är ett enkelt projekt att genomföra:

Vi jobbar lite med frågan tolvsteg, som det är idag har vi ingen renodlad tolvstegsbehandling i kommunen och vi kan se att det är den öppenvårdstjänster vi köper i störst utsträckning. Men det är inte helt enkelt att skapa tolvstegsbehandling, det kräver ju dels ganska mycket, man säger att det är som helt olika skolor KBT och tolvsteg. Att det är svårt att blanda dem. Det bygger på helt olika principer. Så rent resursmässigt så har vi svårt att växla upp så pass mycket att vi får två likvärdiga grupper. Det är ju en fråga om personal och därmed kostnad.

Carolina, enhetschef

Carolina, enhetschef framför att som kommun behöver ha fokus på vårdkedja. För att få en bra vård krävs ett helhetsperspektiv kring klientens behandling. Alla livsområden som behöver vård ska tas om hand, dels för att de påverkar varandra dels för att kunna skapa en behandling som ger en långvarig förändring. I den större kommunen framförs CRA och MET som lyckade behandlingsformer av socialsekreterarna, då dessa insatser behandlar flera av klientens livsområden under en längre tid. Utöver vårdkedja uttrycker enhetschef Carolina vikten av att klienter har egen bostad:

Jag kan ju säga att vi har bra öppenvård men om personen saknar helt och hållit en trygg och stabil hemmatillvaro så är det ändå ett bekymmer /:::/ För att en behandling ska lyckas krävs helhetslösningar, man kan inte bo på ett aktivt boende exempelvis ett härbärke och förväntas medverka i ett nyktert öppenvårdsprogram.

Carolina, enhetschef

Sammanfattningsvis går det att utläsa att respondenterna såg insatser som omfattade flera livsområden som lyckades, där hela klientens problematik tas i beaktande. Utifrån respondenternas utsagor förstås att det finns ett behov av flexibilitet i behandlingssystemet för att kunna ta hänsyn till klientens individuella behov och förutsättningar.

6. Avslutande diskussion

Syftet med vår studie har varit att fördjupa förståelsen för hur ramar, riktlinjer och organisationskultur påverkar socialsekreterarnas handlingsutrymme genom att empiriskt undersöka detta i två kommuner. Vår studie har kunnat besvara vår frågeställning, men vi har insett att det är ett svårarbetat område där flera olika faktorer styr socialsekreterarens handlingsutrymme. När vi skapade vår problemformulering och frågeställning var vår uppfattning att missbruksvården var en komplex fråga på grund av den utmanande beroendeproblematiken. Klienter är unika individer som behöver hjälp utifrån deras specifika behov och resurser samt är samsjuklighet vanligt förekommande. Socialsekreterarnas arbete styrs av lagar, regler och högre ledning samtidigt som de måste vara kunniga, flexibla och erbjuda skraddarsydd hjälp.

I jämförelse av utbudet av insatser och behandlingsmetoder kunde vi se likheter mellan de två kommunerna. Majoriteten av insatserna skedde i öppenvården och innehöll motiverande och återfallspreventiva delar. Slutsatsen som kan dras utifrån enhetschefernas perspektiv är att båda kommunerna satte klientens behov före kostnaden för insatsen. Insatserna som förespråkades av respondenterna var öppenvårds insatserna CRA (Community reinforcement approach), MET (Motivationshöjande behandling) och Tolvstegsbehandlingen i form av samtal både enskilt och i grupp. Utifrån ett kostnadsperspektiv kan man utläsa att detta val av insatser har ekonomiska fördelar eftersom insatserna sker i öppenvård. Jämfört med kostnaden som uppkommer vid heldygnsvård. Den mindre kommunen hade tolvstegsbehandling internt, medan den större kommunen köpte detta externt.

Socialsekreterare i båda kommunerna uttryckte att behandlingen gav bra resultat samt önskan om att kunna erbjuda tolvstegsbehandling utan krav på nykterhet för att kunna tillgodose fler klienter inom målgruppen.

Utifrån synen av interna och externa placeringar kunde vi se en viss skillnad i respondenternas svar i de olika kommunerna, den större kommunen framförde att de köpte mycket insatser externt och såg flera fördelar med att göra detta. Medan respondenter i den mindre kommunen betonade vikten av att försöka lösa placeringar inom kommunen.

Det uttrycktes att klienter är återkommande i flera fall och målgruppen är svår att nå framgång med. En utmaning som framkommer i respondenternas utsagor är klienter med samsjuklighet. Utifrån det som framkommit i vår tidigare forskning och empiri kan det konstateras att klientens behandling inte enbart är beroende av socialtjänsten, utan andra vårdgivare som psykiatri och sjukvård delar också ansvar för förutsättningar och utfall. Samverkan med andra organisationer kan vara utmanande för att organisationer gör olika bedömningar. Organisationer på samma fält med ansvarsområden som liknar varandra kan kopplas till begreppet mimetisk isomorfism. Detta förklarar problematiken kring samverkan och huruvida vilken organisation som är ansvarig (Lindqvist, Bakka och Fivelsdal 2014). Vårdköer till psykiatri och avgiftning kan resultera i att socialsekreterarens motivationsarbete försvåras och klienten inte ger samtycke. Klienter inom missbruksvården är en tung målgrupp med en sammansatt problematik. Utifrån respondenternas utsagor kan det konstateras att förutsättningar som bidrar till att klienten ska lyckas med en behandling är boende, sysselsättning och ett stöttande nätverk bidragande faktorer. Vidare uttrycks det att samverkan mellan berörda organisationer kan bli bättre och bidra till att livsområden tas om hand samt skapar bättre förutsättningar för klienten att kunna nå framgång.

Utifrån vårt insamlade material kan slutsatsen dras om att båda enhetscheferna uttrycker att de har makt att styra både den egna verksamheten och vilka insatser som skulle finnas i kommunen, dock med politisk nämnd och högre chefer över sig. Det finns lagstiftning som är central och styr arbetet, exempelvis SOL, LVM och sekretesslagstiftning. Enhetscheferna framför att de har tillit till medarbetarna och deras bedömningar, i enstaka fall kan de behöva neka en insats av ekonomiska skäl eller för att en annan insats matchar behoven bättre. Enhetschefens påverkan styr socialsekreterarens arbete utifrån att den står för vad organisationens kultur, lagar och regler som ska följas samt budget som har en betydande roll. Shanks, Lundström och Bergmark (2014) skriver om att kompetensen hos cheferna betraktas vara värdefull i arbetet. Respondenterna i vår undersökning betonade vikten av att ha en förstående ledare, särskilt vid tidspress och andra utmaningar då det kan vara till hjälp. Socialsekreterarna uttrycker att relationen till enhetschefen är viktig och att arbetet kan komma att påverkas beroende på vem enhetschefen är. Både socialsekreterare och enhetschefer i våra intervjuer framförde att cheferna brukar lita på deras bedömningar, och att de i regel går på samma linje i besluten, vilket kan bidra till en upplevelse av ett brett handlingsutrymme. Enhetschefer har ofta erfarenhet från att ha jobbat på fältet, vilket våra intervjupersoner hade. Detta kan skapa en bättre samsyn gällande ärenden och förståelse för socialsekreterarnas arbete (Shanks, Lundström och Bergmark 2014). Det framgår att respondenterna anser sig ha tillräckligt stort handlingsutrymme för att påverka klientens situation, trots att det finns vissa begränsningar i deras delegation.

Nordlander (2006) framför i sin avhandling om att arbetsrutinerna som finns inom en verksamhet har betydelse för de kunskaper socialsekreterarna använder i sitt utredningsarbete. En slutsats som kan dras efter att vi tagit del av forskning och empiri är att det är viktigt att socialsekreteraren har mandat för att kunna individualisera arbetet för att möta klienternas behov. Rutinerna inom organisationen kan i viss utsträckning begränsa

handlingsutrymmet i form av hög arbetsbelastning och tidsbrist. Handlingsutrymmet påverkas av organisationens styrning gällande riktlinjer kring insatser, ärenden och arbetssätt (Svensson, Johnsson och Laanemets 2008). Vår uppfattning är att kompetensen ger ytterligare frihet i handlingsutrymmet utöver skillnaden enhetschefens sätt att arbeta på gör, för att socialsekreteraren upplever sig friare i sitt arbete.

I vår intervjustudie hade samtliga respondenter en socionomutbildning, detta är något vi har haft med oss i vårt teoretiska perspektiv inom normativ isomorfism. Kommunerna vi jämförde hade ganska liknande värderingar och förhållningssätt i förhållande till deras utredning och bedömningsarbete. De flesta av respondenterna hade även tidigare erfarenhet av arbete på annan plats, vilket gör att när de byter arbetsplats stärks homogeniseringen (DiMaggio och Powell 1983). Dock har respondenten egna erfarenheter och bakgrunder som spelar in i yrkesrollen, vilket den för med sig och påverkar andra med. Våra respondenter framförde att vid samverkan var det emellanåt problematiskt när åsikter gick isär om vilken organisation som hade ansvarsområdet för en klient. Detta kan kopplas till mimetisk isomorfism vilket Lindkvist, Bakka och Fivelsdal (2014) beskriver med att organisationer på samma fält tenderar att likna varandra (ibid). Därav kan det brista i förståelsen kring vem som har det egentliga ansvaret när organisationerna har ansvarsområden som liknar varandra. Därtill kan samverkan vara betydelsefull när den fungerar utifrån att klienter i regel lider av samsjuklighet och är i behov av insatser från flera organisationer.

Avslutningsvis så har vi med vårt examensarbete bidragit med ökad förståelse för socialsekreterares handlingsutrymme och hur det påverkas av ledarskap, klienter, lagar och regler. Vi har förstått att delegationsordningen i sig inte har så stor betydelse, utan det är mer socialsekreterarnas subjektiva upplevelser av handlingsutrymmet som spelar roll.

Ledarskapet, egna kunskaper och resurser samt utbud av insatser som socialsekreteraren kan

erbjuda klienten är av betydelse. Trots att yrkesutövaren som gräsrotsbyråkrat har ett stort formellt handlingsutrymme kan det vara begränsat utifrån att de hela tiden är i behov av en nära kontakt och vägledning av enhetschefer. I denna studie uppfattade vi socialsekreterarna som nöjda med sitt handlingsutrymme, de påstod därtill att det hade betydelse av hur chefen utövar sitt ledarskap. De betonade vikten av att chefen ofta var på samma spår som de själva i utredningen. Arbetet inom missbruksvården där klienter har en beroendeproblematik är ett svårt arbetsområde för socialsekreterarna.

Öppenvården i sig är inte tillräcklig för att klienterna ska lämna missbruket. Flera respondenter uttryckte att klientens sammanhang behöver ses över. Livsområden samspelar med varandra, fungerar inte ett kan det skapa problem i andra. Vår uppfattning är att det ställs höga krav på insatser och socialsekreterarens arbete för att klienters problematik inom missbruksvården är komplex. Huruvida om öppenvården kan förbättras eller om resultaten är bra utifrån hur målgruppen är, får vara oklart. Det som vi förstår är att det finns klienter som får hjälp för sin beroendeproblematik och att öppenvårdens insatser utifrån det är tillförlitliga. Klienter med beroendeproblematik är återkommande hos socialtjänsten vilket gör arbetet svårt. Socialsekreterarna möter utmaning i att motivera klienter, att samverka med andra och att använda sitt handlingsutrymme fullt ut när flera faktorer påverkar arbetet. Det är en tung målgrupp som är svår att nå framgång med, vilket vi förstår mer nu efter att ha gjort vår studie.

7. Förslag på vidare forskning

Under våra intervjuer pratade respondenterna om vikten av att ha en vårdkedja där olika behandlingsinsatser är samordnade med varandra och möjliggörandet av en enhetlig och kontinuerlig vård för klienterna. Vi hade velat undersöka hur dessa behandlingsmoment täcker olika faser av behandlingen samt titta närmare på hur olika aktörer samarbetar med

varandra och delar information för att få en helhetsbild av klientens behov och skapa en individualiserad samt rättssäker vård. Detta för att kunna bidra till ökade chanser av en mer långsiktig återhämtning och minskad risk för återfall.

8. Referenslista

Alm, Maria (2015) När kunskap ska styra. Om organisatoriska och professionella villkor för kunskapsstyrning inom missbruksvården *Linnaeus University Dissertations* : 215/2015

Berglind, Hans (1995) *Handlingsteori och mänskliga relationer*

Borås: Hans berglind och bokförlaget Natur och Kultur

Bergmark, Anders, Åke Bergmark & Lundström Tommy (2012) *Evidensbaserat socialt arbete, teori, kritik, praktik* Första utgåvan. Stockholm: Natur & Kultur.

Blomberg, Staffan & Anna Dunèr (2023) Yrkesroll och handlingsutrymme-om biståndshandläggare inom äldreomsorgen: Staffan Johansson, Peter Dellgran & Staffan Höjer (red) *Människobehandlande organisationer villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete* Stockholm: Natur & Kultur

Bryman, Alan (2016) *Samhällsvetenskapliga metoder* Malmö: Liber AB

DiMaggio, P. J. & Powell, W. W. (1983) The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48, 147–60.

Ekendahl, Mats (2011) Socialtjänst och missbrukarvård: bot eller lindring? *Nordic Studies on Alcohol and Drugs*, 28 (4): 297-319

Eldèn, Sara (2020) *Forskningsetik vägval i samhällsvetenskapliga grunder*
Lund: Studentlitteratur AB

Hallonsten, Olof (2022) Järnburen smids på nytt. Ett klassiskt sociologiskt perspektiv på new public management och dess konsekvenser. *Sociologisk Forskning* 59(1-2):31-53.

Jacobsson, Katarina & Elizabeth Martinell Barfoed (2019) *Socialt arbete och pappersgöra mellan klient och digitala dokument* Malmö: Gleerups Utbildning AB

Jacobsson, Katarina & Elizabeth Martinell Barfoed (2016) Trender i socialt arbete: Marcus Knutagård, Anna Meeuwisse, Sune Sunesson & Hans Swärd (red) *Socialt arbete en grundbok*
Stockholm: Natur & Kultur

Johansson, Kerstin (2013) Kunskap, makt och styrning: Linde, Stig & Kerstin Svensson (red)
Förändringens entreprenörer och tröghetens agenter
Stockholm: Författarna & Liber AB

Johnson, Björn, Torkel Richert & Bengt Svensson (2017) *Alkohol- och narkotikaproblem*
Lund: Studentlitteratur AB

Johnson, Björn, Torkel Richert & Bengt Svensson (2023) *Alkohol- och narkotikaproblem*

Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur AB

Kylén Jan-Axel (2004) *Att få svar, intervju, enkät, observation* Första upplagan. Stockholm: Bonnier utbildning AB. Kapitel 1.

Lalander, Philip (2015) *Observationer och etnografi* I: Ahrne, Göran & Peter Svensson (red) *Handbok i kvalitativa metoder* Andra upplagan. Stockholm: Författarna och Liber AB

Lindqvist, Lars, Jorgen F Bakka & Egil Fivelsdal (2014) *Organisationsteori struktur kultur processer* Stockholm: Egil Fivelsdal & Liber AB

Nordlander, Lars (2006). *Mellan kunskap och handling: om socialsekreterares kunskapsanvändning i utredningsarbetet* Diss. Umeå : Umeå universitet, 2006. Umeå

Samuelsson Eva (2015), *Use or Misuse? Addiction Care Practitioners' Perceptions of Substance Use and Treatment*. Stockholm University 2015 ISSN 0281-2851 ISSN 1650-819X ISBN 978-91-7649-060

Sandelin, Johan (2005) *Missbruk-orsak till eller symtom på hemlöshet?*
Nordisk alkohol- & narkotikatidskrift 22: 6

SFS 2001:453. Socialtjänstensmål

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/#K2

SFS 2001:453 Kommunens Ansvar

https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453/#K2

Shanks, Emelie (2023) Chef i socialtjänstens-villkor, vardag och organisationens betydelse: Staffan Johansson, Peter Dellgran & Staffan Höjer (red) *Människobehandlande organisationer villkor för ledning, styrning och professionellt välfärdsarbete* Stockholm: Natur & Kultur

Shanks, Emelie, Bergmark, Åke & Tommy Lundström (2014) Embedded in practice? Swedish social work managers on sources of managerial knowledge. *Human Service Organizations Management, Leadership & Governance*. 8: 435–447.

Shanks, Emelie, Lundström, Tommy & Stefan Wiklund (2015) Middle managers in social work. Professional identity and management in a marketized welfare state. *British Journal of Social Work*. 45: 1871-1887.

Socialstyrelsen (2022) ASI manualen, anvisningar till ASI grund och ASI uppföljningar.

Hämtad 23-12-14

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2022-2-7769.pdf>

Socialstyrelsen (2021) Handläggning och dokumentation, handbok för socialtjänsten

Hämtad 23-11-12

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/handbocker/2021-12-7658.pdf>

Socialstyrelsen, 2019. Nationella riktlinjer för vård och stöd vid missbruk och beroende- Stöd för styrning och ledning. Hämtad 23-11-13

<https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/21220/2019-1-16.pdf>

Socialstyrelsen. (2000) Nationellt stöd för kunskapsutveckling inom socialtjänsten.

Hämtad 23-11-01

https://www.socialstyrelsen.se/_api/publication/huvuddokument/?artikelnummer=2000-3-12

Socialstyrelsen (2022) Statistik om insatser till vuxna personer med missbruk och beroende
Hämtad 23-10-29

<https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/statistik/2023-5-8539.pdf>

Sunesson, Sune (2009) Gemensamma teman- istället för slutord I: Johnsson, Laanemets & Svensson (red) *Narkotika- missbruk debatt, behandling och begrepp*. Andra upplagan. Lund: Studentlitteratur AB.

Svensson, Bengt (2007) *Pundare, jonkare och andra med narkotikan som följeslagare*
Stockholm: Carlssons bokförlag

Svensson, Kerstin (2013) Varför fungerar det? om betydelsen av förväntningar, institutioner och aktörer: Linde, Stig & Kerstin Svensson (red) *Förändringens entreprenörer och tröghetens agenter* Stockholm: Författarna & Liber AB

Svensson, Kerstin, Eva Johnsson & Leili Laanemets (2008) *Handlingsutrymme utmaningar i socialt arbete* Stockholm: Författarna & Natur & Kultur

Von Greiff, Ninive & Lisa Skogens (2017) Förändringsprocesser i samband med missbruksbehandling – vilka faktorer beskriver klienter som viktiga för att initiera och bibehålla positiva förändringar?

Nordic Studies on Alcohol and Drugs 29(2) : 195-209

Wallander, Lina & Jan Blomqvist (2005). *Vad styr vårdvalen? En faktoriell survey av faktorer som predicerar val av insats inom socialtjänstens missbruksvård*. (FoU-enheten; Vol. 3). Stockholms stad.

9. Bilagor

9.1 Bilaga Informationsbrev

Hej, vi är två studenter som heter Engla och Cecilia och går termin 6 på Socionomprogrammet på Lunds universitet i Helsingborg. Engla har haft sin vfu på vuxenheten och därmed stött på missbruk i olika former genom sin tid där. Cecilia har utfört sin på Familjebehandling FRI och upplevt att missbruk kan skapa problematik för barnfamiljer. Båda utför socialt arbete, Engla på olika stödboenden inom missbruk och socialpsykiatri och Cecilia på ett HVB-hem för ungdomar 13–20 år.

Vårt examensarbete är påbörjat och vi har valt att inrikta oss på socialsekreterares arbete inom missbruksvård på Socialtjänsten.

Vi har valt att utgå från socialsekreterarens perspektiv inom missbruksvården. Detta för att vi vill skapa oss en förståelse för arbetet den utför, vilket påverkas av handlingsutrymme, arbetssätt, organisationens struktur och klientens behov. Vi kommer att jämföra två likvärdiga kommuner inom Skåne. Syftet med detta är för att synliggöra vilka insatser och arbetssätt som kan skilja kommuner åt eller påvisa att likheter finns inom missbruksvården i olika socialtjänster. Vi vill härmed inte utföra någon granskning av arbetssätt eller utförande av insatser, utan enbart skapa en förståelse för hur likvärdiga kommuner arbetar med bedömning, insatser samt tillmötesgå klienters behov. Vår uppfattning är att det kan finnas både likheter och sådant som särskiljer mellan de två kommunernas missbruksvård vilket vi finner intressant att forska kring. Vi skulle vilja intervjua en enhetschef och att denna sedan väljer två lämpliga socialsekreterare för en intervju vardera. Vi ser gärna att dessa har olika erfarenhet och olika kön för att därmed möjliggöra att få fler perspektiv på arbetet.

Intervjuerna kommer att spelas in med hjälp av en diktafon och pågå i ungefär en timme vardera.

Allt material kommer att raderas efter sammanställningen, och materialet kommer inte att användas till något annat än ändamålet för detta studentarbete. Vi kommer att ta hänsyn till individskyddskraven och avidentifiera intervjupersonerna. Däremot kommer vi att berätta vilken kommun och intervjupersonernas arbetserfarenhet inom socialtjänsten för att skapa en mer trovärdig och nyanserad bild av verksamheterna.

(Rättelse, kommunerna kommer att vara anonyma för att annars blir det problematiskt för intervjupersonerna att förbli anonyma)

Alla intervjupersoner kommer att få skriva under en samtyckesblankett och även ha möjlighet att ta del av vår studie innan den publiceras.

Intervjun är förstås frivillig. Om ni har tackat ja kan ni längre fram ändå välja att avstå och inte behöva ange anledning till ert val.

Vi tackar dig som ställer upp på intervjun, för att du vill vara med och möjliggöra vårt examensarbete samt bidra till ökad kunskap inom området med hjälp av din erfarenhet.

Vänligen Engla Lindahl och Cecilia Andersson.

9.2 Bilaga Intervjufrågor- socialsekreterare

Socialsekreterare

Presentation

Kort presentation av dig själv och din arbetserfarenhet inom missbruksområdet

1. Hur ser du på din roll som socialsekreterare inom missbruksvården, vad har du för ansvarsområden och huvuduppgifter?
2. Vilka insatser av missbruksvård erbjuder din kommun
3. Skulle du kunna ge oss en kort beskrivning över hur ett ärende utreds inom hos er på missbruksvården?
- 4.. Hur ser du på din kommuns resultat inom missbruksvården?
5. Finns det någon insats du tycker att er kommun har lyckats särskilt bra med?
6. Vilka riktlinjer finns kring hur arbetet ska utföras under utredning- och bedömningsprocess?
7. Hur utreder ni vilka som är klientens behov?
8. Hur upplever du att ditt handlingsutrymme har möjlighet att påverka klientens situation?
9. Hur påverkas ditt arbete av lagar och regler?
10. Hur upplever du din roll som socialsekreterare som en del av organisationen som helhet? Hur påverkas du som socialsekreterare av organisationen?
11. Om du skulle beskriva några speciella utmaningar som du möter i din roll som socialsekreterare, vilka skulle de vara och hur påverkar det ditt arbete? Vilka utmaningar stöter du på i ditt arbete som socialsekreterare

9.3 Bilaga Intervjufrågor- enhetschef

Enhetschef

Presentation

Kort presentation av dig själv och din arbetserfarenhet inom missbruksområdet.

1. Hur ser du på din roll som enhetschef, vad har du för ansvarsområden och huvuduppgifter
2. Hur stor påverkan har du på socialsekreterares arbete och handlingsutrymme och möjlighet att möta klientens behov?
3. Hur ser ditt handlingsutrymme ut, hur pass begränsad är du av lagar, riktlinjer och ledning uppifrån?
4. Hur upplever du att du i ditt arbete kan påverka kommunens insatser inom missbruksvården?
5. Vilket ansvar har du som enhetschef att upprätthålla ett samarbete med socialsekreterare?
6. Vilka utmaningar stöter du på i ditt arbete
Hur känner du att ditt arbete har möjlighet att påverka klientens situation?
7. Hur ser du på din kommuns resultat inom missbruksvården?
8. Finns det någon insats du tycker att er kommun har lyckats särskilt med?
9. Vad anser du skulle göra din enhets arbetsmetoder bättre
10. Hur skulle den perfekta arbetsplatsen se ut enligt dig

